

KÖZJÁTÉK VICHYBEN

(INCIDENT AT VICHY)

FORDÍTOTTA

VAJDA MIKLÓS

•

SZEMÉLYEK

LEBEAU, *festő*

BAYARD, *elektroműszerész*

MARCHAND, *kereskedő*

ÓR

MONCEAU, *színész*

CIGÁNY

PINCÉR

FIÚ

ÓRNAGY

ELSŐ DETEKTÍV

ÖREG ZSIDÓ

MÁSODIK DETEKTÍV

LEDUC, *orvos*

RENDŐRSZÁZADOS

VON BERG *herceg*

HOFFMAN *professzor*

FERRAND, *kávéház-tulajdonos*

NÉGY FOGOLY

Vichy, Franciaország, 1942

Fogda

Jobbra folyosó, amely a kanyar után az utcára nyíló, láthatatlan ajtóhoz vezet. A háttérben falrészlet két mocskos ablakkal – talán iroda, de mindenestre külön szoba van ott, amelyből baloldalt ajtó nyílik.

Hosszú pad áll a falnál, elbűtötte nagy, üres térsgé, amelynek korábbi rendeltetése bizonytalan; raktár lehetett, esetleg fegyverraktár, vagy egy pályaudvarnak a közönség által nem használt része. A pad két végén egy-egy kis láda áll. Amikor a szőnyeg fokozatosan megvilágosodik, hat férfi és egy tizenöt éves fiú ül a padon, ki-ki a maga egyéniségére és foglalkozására jellemző pózba dermedve, mint egy kis zenekar, amikor éppen elkezdett volna játszani.

Amikor már teljes a világítás, kibontakoznak dermedtségükből. Látszik, hogy nem ismerik egymást, úgy ülnek itt, mint akik véletlenül verődtek össze valami nyilvános helyen, kíváncsiak egymásra, mégis önmagukkal vannak elfoglalva. Félnek, meg vannak rémülve, igyekeznek kicsire összehúzódní, kerülni a feltűnést, csupán Marchand, egy eléggé jól öltözött kereskedő nézegeti az bráját, s a zsebéből elővett papírokat és névjegyeket, csak rajta látszik normális türelmetlenség.

Most Lebeau, egy szakállas, ápolatlan, huszonöt éves férfi, éhségében és félelmében drámaian fújtat egyet, s előredőlvé kezébe hajtja a fejét. Néhányan rápillantanak, aztán elnéznek. Lebeau-ban a félelem ereje dolgozik, s ettől agresszívnek látszik

LEBEAU De jó volna egy csésze kávé. Vagy akár egy korty is.

Senki sem válaszol. Lebeau a mellette ülő Bayard-hoz fordul; Bayard hasonló korú, egyszerűen, de tisztán öltözött férfi, modorában van valami izmos keménység. Lebeau bizalmas, halk hangon beszél

Magának sincs fogalma, hogy mi ez az egész?

BAYARD (fejét rázza) Én egyszerűen csak mentem az utcán.

LEBEAU Én is. Valami azt súgta: ne menj ki máma. Persze kimentem. Pedig hetek is elmúlnak, és ki se dugom az ortom. De ma kimentem. Nem volt rá okom, nem is készültem sehová. (Jobbra-balra pillant, a többiekre) Ezeket is úgy szedték össze?

BAYARD (*vállat von*) Én is csak pár perce vagyok itt; éppen maga előtt hoztak be.

LEBEAU (*a többiekre néz*) Tud valaki valamit?

Tagadó vállrándítások és fejrázások. Lebeau a falakat, a szobát nézi; majd Bayard-nak

Ugye, ez nem őrszoba?

BAYARD Nem hiszem. Az őrszobában mindig van íróasztal. Valószínűleg csak úgy használják ezt az épületet.

LEBEAU (*kényelmetlenül, kíváncsian körülnéz*) De azért pontosan úgy van kifestve, mint egy őrszoba. Úgy látszik, van egy nemzetközi rendőrségi szín, mindenütt a világon ilyenre festik a falakat. Döglött oszt-riga, csak egy csöpp sárgát is kevernek hozzá.

Szünet. Lebeau a többi szótlan férfit pillant, s szeretne hallgatni, mint ők. Erre azonban képtelen, s ideges mosollyal mondja Bayard-nak

Az ember szinte már azt kívánná, bárcsak igazán elkövetett volna valamit, nem? Valami bizonyíthatót.

Bayard nem mulat rajta, de nem is közömbös

BAYARD Nem kell mellre szívni. Semmi értelme izgulni. Úgyis megtudjuk hamarosan.

LEBEAU Csak az a baj, hogy tegnap délután három óta egy falatot se ettem. Ha éhes az ember, valahogy minden élénkebbé válik, tapasztalta már?

BAYARD Ma véletlenül otthon hagytam az ebédcsomagomat, különben szívesen megkínálnám valamivel. Éppen visszafordultam érte, amikor közrefogtak. Miért nem próbál hátradőlni, és elengedni magát egy kicsit?

LEBEAU Ideges vagyok... Tudja, máskülönben is ideges a természetem. (*Halk, ijedt nevetéssel*) Már a háború előtt is ideges voltam.

Kis mosoly eltűnik. Fészkelődik a helyén. A többiek megadó félelemmel vár-

nak. Lebeau-nak most feltűnik Marchand jó ruhája és magabiztos modora. Marchand ül a sor szélén, legközelebb az ajtóhoz. Lebeau előrehajol, hogy felbújja magára Marchand figyelmét

Bocsánat...

Marchand nem fordul feléje. Lebeau erre halkán, élesen, röviden füttyent egyet. Marchand, máris sértetten, lassan feléje fordul

Magát is úgy kapták el? ... Az utcán?

Marchand válasz nélkül ismét előrefordul

Úgy?

Marchand még erre sem fordul vissza feléje

Úristen, jól van, na, bocsánat, hogy élek!

MARCHAND Teljesen nyilvánvaló, hogy egyszerű igazoltatás az egész.
LEBEAU Hm.

MARCHAND Tavaly rengeteg idegen csődült ide Vichybe, s biztosan egész rakás kém meg a jó ég tudja, mi akad köztük. Egyszerűen ellenőrzik a papírokat, és kész.

LEBEAU (*Bayard-hoz fordul, reménykedve*) Maga is így gondolja?

BAYARD (*vállat von, láthatóan úgy érzi, hogy többről van szó*) Nem tudom.

MARCHAND (*Bayard-nak*) Miért? Hiszen ezerszám vannak, akik hamis papírokkal járkálnak, ezt mi is tudjuk. Háború idején pedig az ilyesmi megengedhetetlen.

A többiek kényelmetlenül pillantanak Marchand-ra, akinek biztonságérzete ilyen módon kizárólag önmagára korlátozódik

Különösen most, hogy itt lent is kezdik a németek átvenni a hatalmat, várható, hogy szigorúbban veszik majd a dolgokat. Ez elkerülhetetlen.

Szünet. Lebeau megint hozzáfordul

LEBEAU Nem érez benne valami... különleges aromát, mondja?

MARCHAND Miféle aromát?

LEBEAU *(a többiekre pillant)* Hát egy kis... faji... mellékízt.

MARCHAND Szerintem nem kell semmitől se félni, ha rendben vannak a papírjai. *(Előrefordul, befejezte a beszélgetést)*

Újra csönd. De Lebeau nem bírja fékezni nyugtalanságát. Bayard profilját nézegeti, aztán a másik szomszédját. Majd visszafordul Bayard-hoz, s halkan mondja

LEBEAU Ide hallgasson, maga... indián, ugye?

BAYARD Elment az esze magának, éppen itt kérdez ilyeneket. *(Előrefordul)*

LEBEAU Hát mit csináljak, ücsörögjek némán, mint a hal?

BAYARD *(kezét megnyugtatóan Lebeau térdére teszi)* Barátom, semmi értelme hisztériázni.

LEBEAU Szerintem nekünk befellegzett. Szerintem lőttek az indiánoknak Vichyben. *(Elfojtott kiáltással)* És harminckilencben megvolt az amerikai vízumom! Még a német invázió előtt. Kezemben volt a vízum.

BAYARD Nyugodjon meg, lehet, hogy tényleg csak egyszerű igazoltatás lesz.

LEBEAU *(rövid szünet)* Ide figyeljen...

Bayard füléhez hajolva suttog. Bayard Marchand-ra pillant, majd – válaszul Lebeau-nak – vállat von

BAYARD Nem tudom. Lehet, hogy az. De az is lehet, hogy nem.

LEBEAU *(kétségbeesetten próbálja kiderítenie a bizalmasságot)* Hát maga?

BAYARD Nem hagyná abba ezeket a hülye kérdéseket? Nevetségessé teszi magát.

LEBEAU De hiszen úgysis nevetségés vagyok, nem? Harminckilencben már össze is csomagoltunk, hogy indulunk Amerikába. És akkor az anyám egyszer csak kijelenti, hogy ő nem hagyja itt a bútort. Én egy

rézágy meg egy rakás ócska fazék miatt kerültem ide. Meg egy makacs, buta asszony miatt.

BAYARD Hát igen, de azért nem ilyen egyszerű a helyzet. Nem árt elgondolkodni rajta, hogy mi miért történik. Sokat segít, ha tudja az ember, hogy miért szenved.

LEBEAU Hogy miért? Ha az anyám . . .

BAYARD Nem az anyja az oka. A monopóliumok kezükbe kaparintották Németországot. A nagytőke rabszolgát akar csinálni mindenkiből, azért van maga itt.

LEBEAU Hát én nem vagyok filozófus, de az anyámat viszont ismerem, és tudom, hogy miatta vagyok itt. Maga éppen úgy beszél, mint akik a képeimet szokták nézegetni: „Ez itt mit jelent, hát az ott?” Nézni kell, és nem kérdegetni, hogy mi mit jelent; maga nem isten, maga nem tudja megmondani, mi mit jelent. Csak megyek szépen az utcán, megáll mellettem egy kocsi, kiszáll belőle egy alak, elkezdi méricskélgni az orrom, a fülem, a szám, és mire észbe kapok, máris itt ülök egy őrszobán – vagy mit tudom én, mi a fene ez itt –, és mindez Európa közepén, a civilizáció tetőfokán! Azt akarja mondani, hogy tudja, ez mit jelent? A rómaiak meg a görögök meg a reneszánsz után maga azt akarja nekem mondani, hogy tudja, *mit* jelent ez?

BAYARD Maga teljesen összezavar mindent.

LEBEAU *(rémülten)* Mert teljesen össze vagyok zavarodva! *(Hirtelen felugrik, és elordítja magát)* Az istenit neki! Kávét akarok!

A folyosó végén feltűnik az Őr, oldalán revolver. Végigsétál a folyosón, összehalálkozik Lebeau-val, aki feleültig jutott. Lebeau megtorpan, visszamegy a padhoz, leül a helyére. Az Őr megfordul, s éppen indulna vissza a folyosón, mikor Marchand fölemeli a kezét

MARCHAND Bocsánatot kérek, biztos úr, lehetne innen telefonálni? Tizenegykor tárgyalásom van, és már . . .

Az Őr közömbösen végigmegy a folyosón, és a kanyarban eltűnik. Lebeau Marchand felé néz, s hangtalanul nevetve megsóválja a fejét

LEBEAU *(Bayard-nak, balkan)* Hát nem gyönyörű? Ez az alak való-

színüleg kényszermunkára kerül egy német szénbányába, de neki azért fáj a feje, mert lekésik egy tárgyalást. És az emberek még realista festészetet akarnak. Érti, mire gondolok?

Rövid szünet

Magának is méricskéltek az orrát? Legalább ennyit nem árulna el?
BAYARD Nem, engem egyszerűen megállítottak, és a papírjaimat kérték. Odaadtam, mire behoztak.

MONCEAU (*előrebajol, hogy megszólítsa Marchand-t*) Önnek van igaza, uram.

Marchand feléje fordul. Monceau csillogó szemű, jó kedélyű, huszonnyolc éves férfi. Ruhája valaha elegáns volt, most vedlett. Szürke nemezkalapot tart a térdén, testtartása meglehetősen elegáns

Vichy nyilván tele van hamis papírokkal. Azt hiszem, ha egyszer elkezdtek, egykettőre elintézik az egészséget. (*Lebeau-nak*) Próbáljon megnyugodni.

LEBEAU (*Monceau-nak*) Magának is méricskéltek az orrát?

MONCEAU (*belytelenítő hangon*) Azt hiszem, jobb lenne, ha csöndben maradnánk.

LEBEAU Mi baja velem, tán a ruhám zavarja? Honnan tudja, hátha én vagyok Franciaország legnagyobb festője?

MONCEAU Őszintén kívánom, hogy az legyen.

LEBEAU Micsoda rosszindulatú társaság!

Szünet

MARCHAND (*előredől, hogy Monceau-t látbassa*) Pedig azt hinné az ember, hogy most, amikor úgymint munkaerőhiány van, legalább az emberekkel takarékoskodnak. A kocsiban, amelyik behozott, ült egy sofőr, két francia nyomozó meg valami német hivatalnok. Mennyivel egyszerűbb lett volna, ha betesznek egy közleményt az újságba, hogy mindenki köteles megjelenni itt meg itt, és bemutatni a papírjait. Így meg elpocsékolnak egy teljes délelőttöt. Nem is beszélve a molesztálásról.

LEBEAU Nekem ez ugyan nem molesztálás, engem a nyavalya tör a félelemtől. (*Bayard-nak*) Magának ez molesztálás?

BAYARD Ide figyeljen, ha nem képes komolyan viselkedni, inkább hagyjon nekem békét.

Szünet

LEBEAU (*előrehajol, hogy a Marchand mellett ülő férfit lássa. Rámutat*) Cigány?

CIGÁNY (*közlebb húzza a lábánál álló rézedényt*) Az.

LEBEAU (*Monceau-nak*) A cigányoknak úgy sincsenek papírjaik. Ezt akkor minek piszkálják?

MONCEAU Lehet, hogy más bajuk van vele. Nyilván lopta a fazekat.

CIGÁNY Nem loptam. A járdán hevert. (*Felveszi a fazekat a lába közül*) Gyerünk, szépen megcsinálom. Megdrótozom. Leülök, s jön a rendőrség. Cc!

MARCHAND Á, ezek mindenfélét összehazudnak... (*A Cigánynak bizalmas nevetéssel*) Igaz?

A Cigány nevet, aztán visszasüpped gyászos hangulatába

LEBEAU Hogy mer ilyet mondani neki? Merné ezt mondani vasalt nadrágos embernek is?

MARCHAND Ugyan, ezeknek nem számít. Sőt, büszkék rá, hogy lopnak. (*A Cigánynak*) Igaz-e?

A Cigány rápillant, vállat von

Van egy nyaralóm falun, oda eljönnek minden nyáron. Én személy szerint kedvelem őket, különösen a muzsikájukat. Gyakran hallgatjuk, amikor a tűz körül ülnek. De a szemét is kilopnák az embernek. (*A Cigánynak*) Igaz?

A Cigány vállat von, és megvetően belesókol a levegőbe

LEBEAU Miért ne lopna? *Maga* hogy szerzi a pénzét?

MARCHAND Én történetesen üzletember vagyok.

LEBEAU Hát akkor mi kifogása van a lopás ellen?

BAYARD Maga mindenáron provokálni akar itt valakit? Mi?

LEBEAU Még egy üzletember.

BAYARD Én történetesen elektroműszerész vagyok. De azért egy kis szolidaritás most nem ártana.

LEBEAU Mit szólna egy kis szolidaritáshoz a cigányokkal? Csak azért nem, mert azok nem kilenctől ötig dolgoznak?

PINCÉR (*középkorú kis emberke, még rajta a köténye*) Én ismerem ezt a cigányt. Számталanszor elzavartam már. Ott ácsorog kint a kávéház előtt a feleségével meg egy csecsemővel, és koldul. Még csak nem is az övéké a gyerek.

LEBEAU Na és? Ezeknek még van legalább egy kis fantáziájuk.

PINCÉR Igen ám, csak hogy a sövény mögül folyton óbégatnak a vendégeknek. És az ilyesmit nem szeretik az emberek.

LEBEAU Nohát, tudják, magukról az apám jut eszembe. Mindig rettentően tisztelte a németeket, hogy olyan keményen tudnak dolgozni. És most már egész Franciaországban ezt hallja az ember: tanuljunk meg úgy dolgozni, mint a németek. Az isten szerelmére, hát nem szoktak maguk történelmet olvasni? Ha egyszer egy nép elkezd keményen dolgozni, akkor vigyázat, abból előbb-utóbb emberirtás lesz.

BAYARD Az attól függ, hogy van megszervezve a termelés. Ha profit-alapon, akkor igen, de ha...

LEBEAU Vegyük csak a németeket például... ezer évig békés, szervezetlen nép voltak... ahogy elkezdtek dolgozni, máris a nyakára ültek mindenkinek. Az afrikaiaktól senki se fél, igaz? Mert azok nem dolgoznak. Olvassa csak el a bibliát: a munka átok, nem szabad túlságosan tisztelni a munkát.

MARCHAND De hát akkor maga szerint mégis hogy kéne megtermelni a dolgokat?

LEBEAU Éppen ez a probléma.

Marchand és Bayard nevet

Mit nevetnek, ez a *probléma*. Bizony! Dolgozni, anélkül, hogy a munkából istent csinálnánk! Micsoda társaság!

Nyílik az iroda ajtaja, és kilép az Őrnagy. Huszonnyolc éves, sápadt, de jókötésű férfi; van benne valami beteges. Kicsit sántítva elhalad a padon ülők előtt a folyosó felé

PINCÉR Jó reggelt, Őrnagy úr.

ŐRNAGY *(meglepődik, biccent a Pincérnek)* Jó reggelt.

Továbbmegy a folyosón, odabíjva a sarkon túl álló Őrt. Az Őr megjelenik. Nem hallani, mit beszélnek

MARCHAND *(balkan)* Ismeri?

PINCÉR *(büszkén)* Mindennap én szolgálom föl a reggelijét. Őszintén szólva, nem rossz gyerek ez. A reguláris hadseregben szolgál, nem afféle SS-legény. Megsebesült valahol, azért helyezték ide hátra. Alig egy hónapja, hogy itt van, de velem már...

Az Őrnagy jön vissza a folyosón. Az Őr visszamegy a helyére, eltűnik a folyosó végén. Mikor az Őrnagy elmegy Marchand előtt...

MARCHAND *(felugrik, s odalép az Őrnagyhoz)* Bocsánat, Őrnagy úr.

Az Őrnagy lassan Marchand felé fordítja a fejét. Marchand megjátszott, tisztelettudó nevetéssel

Nem szeretném zavarni, de rendkívül hálás lennék, ha egy percre telefonálhatnék. Az élelmiszerellátással kapcsolatos üzleti ügyről van szó. Én ugyanis igazgató vagyok a...

Elő akarja venni a névjegyét, de az Őrnagy már elfordul, és az ajtó felé megy. Ott megáll, és visszafordul

ŐRNAGY Ez az akció nem az én hatáskörömbé tartozik. Várnia kell, amíg megjön a rendőrszázados. *(Bemegy az irodába)*

MARCHAND Bocsánat.

Az ajtó becsukódott. Marchand visszamegy a helyére, leül, a Pincérre bámul

PINCÉR Pedig tényleg nem rossz gyerek.

Valamennyien ránéznek, mohón várnak valami magyarázatot

Néha még este is be szokott nézni, igen szépen zongorázik. Meg franciául is tanul valami könyvből. Mindig van egy-két kedves szava.

LEBEAU És tudja, hogy maga... indián?

BAYARD *(sietve)* Ne fecsejjen itt ilyesmiket, az isten áldja meg! Hát mi ütött magába?

LEBEAU Már találgatni se szabad, hogy mit akarnak? Ha tényleg csak általános igazoltatásról van szó, akkor hagyján, de ha...

A folyosóról belép az Első detektív az Öreg zsidóval, aki hetven év körüli, szakállas férfi, nagy zsákvászon batyut cipel. Aztán a Második detektív jön, Leduc karját fogva. Majd a Rendőrszázados, egyenruhában, Von Berggel. Végül Hoffman professzor, civilben. Az Öreg zsidót az Első detektív leülteti a cigány mellé. A Második detektív Von Berget az Öreg zsidó mellé ülteti. A Második detektív csak most ereszti el Leducöt, s int, hogy üljön Von Berg mellé

MÁSODIK DETEKTÍV *(Leducnek)* De most már aztán elég legyen a cirkszolásból!

Nyitlik az ajtó, és belép az Őrnagy. Leduc abban a pillanatban fölpattan, és feléje indul

LEDUC Őrnagy úr, magyarázatot kérek! Katonatiszt vagyok, a Francia Hadsereg századosa. Engem francia felségterületen nem tartóztathat le semmiféle hatóság. A megszállás Dél-Franciaországban nem hatálytalanította a francia törvényeket.

A Második detektív dühösen visszalöki Leducöt a helyére, majd visszamegy a Professzorhoz

MÁSODIK DETEKTÍV *(az Őrnagnak, Leducról)* Nagy szónok.

PROFESSZOR (*kétkedve*) Gondolja, hogy most már boldogulnak kettesben is?

MÁSODIK DETEKTÍV Értjük a dörgést, professzor úr. (*Az Őrnagynak*) Vannak bizonyos környékek, ahová összecsoódnak ezek, amikor elmenekülnek Párizsból, vagy ahonnan jönnek. Összeszedek belőlük annyit, hogy csak győzze velük a munkát.

ELSŐ DETEKTÍV Csak azon múlik, mennyire ismeri az ember a terepet. Szerintem legalább kétezren bujkálnak Vichyben hamis papírokkal.

PROFESSZOR Hát akkor csak folytassák.

Abogy a Második detektív indulni akar az Első detektívvel, a Rendőrszázados utánaszól

RENDŐRSZÁZADOS Saint-Père.

MÁSODIK DETEKTÍV Igenis, százados úr.

Rendőrszázados elborejön a Detektívvel

RENDŐRSZÁZADOS Tömegből lehetőleg ne emeljenek ki senkit. Csak cirkáljanak tovább is úgy, ahogy eddig, és egyenként kapják el őket. Úgyis sok a rémhír, ne nyugtalanítsuk az embereket.

MÁSODIK DETEKTÍV Igenis, százados úr.

A Rendőrszázados int, s a két Detektív eltávozik a folyosón

RENDŐRSZÁZADOS Éppen kávékat akarok rendelni. Nem óhajtanak az urak is?

PROFESSZOR Én kérek.

PINCÉR (*félénken*) Meg egy kiflit is az őrnagy úrnak.

Az Őrnagy gyorsan a Pincérre pillant, és halványan elmosolyodik. A Rendőrszázados, aki csodálkozó pillantást vet a Pincérre, bemegy az irodába

MARCHAND (*a Professzorhoz*) Azt hiszem, én vagyok az első.

PROFESSZOR Igen, tessék.

Bemegy az irodába, Marchand möhön követi

MARCHAND (*útközben*) Köszönöm. Rettentően sietek... Az igazság az, hogy éppen az Élelmezési Minisztériumba igyekeztem...

Az ajtón belül elvész a hangja. Amikor az Őrnagy az ajtóhoz ér, Leduc, aki lázasan számolt magában valamit, utána szól

LEDUC Amiens.

ŐRNAGY (*megáll az ajtónál, Leduc felé fordul, aki a sor túlsó végén ül*) Mi van Amiens-nel?

LEDUC (*elfojtja idegességét*) Ezerkilencszáznegyven, június kilencedike. Én a Tizenhatodik Tüzérhadosztályban voltam, önökkel szemben. Felismertem a csapattestjelzését. Persze nehezen is tudnám elfelejteni.

ŐRNAGY Szerencsétlen napjuk volt az maguknak, barátocskám...

LEDUC Az. És nyilván önnek is.

Az Őrnagy lepillant a lábára

ŐRNAGY Nem panaszkodhatom. (*Bemegy az irodába, becsukja az ajtót*)

Szünet

LEDUC (*mindnyájukhoz*) Mi lehet ez?

PINCÉR (*mindnyájukhoz*) Mondtam én, hogy nem rossz gyerek ez. Majd meglátják.

MONCEAU (*Leducnek*) Úgy látszik, személyazonossági igazoltatás.

LEDUC (*tudomásul veszi a dolgot, szemlátomást óvatos lesz, csöndes izgalom fogja el. A többiek arcát vizsgálja*) És hogy megy az ilyen eljárás?

MONCEAU Még csak most kezdték, az az üzletember az első.

LEBEAU (*Leducnek és Von Bergnek*) Orrmétricskélés volt?

LEDUC (*nagyon megriadva*) Orrmétricskélés?

LEBEAU (*hüvelykjét és mutatóujját az orra hegyére, illetve nyergére illeszti*)

Az ám, megmétricskéltek az orromat, ott, a nyílt utcán. Megmondom én, szerintem mi... (*Bayard-hoz*) Szíves engedelmével.

BAYARD Felőlem beszélhet, ameddig komolyan viselkedik.

LEBEAU Szerintem követ kell cipelni. Az imént jutott az eszembe

– hétfőn járt itt egy ismerős lány Marseille-ből –, mindenfelé javítják az utat. Valószínűleg munkás kell nekik. Azt mondta a lány, hogy rengeteg embert látott, köveket cipeltek. Úgy vette észre, hogy csomó zsidó volt köztük. Több száz.

LEDUC Még nem hallottam kényszermunkáról a Vichy-zónában. Itt is arról lenne szó?

BAYARD Maga hová valósi?

LEDUC *(rövid szünet, töpreng, hogy elmondja-e)* Falun lakom. Csak nagy ritkán jövök föl a városba. Nincs kényszermunkarendelet, ugye?

BAYARD *(mindnyájukhoz)* Ide figyeljenek!

Határozott, magabiztos hangjára mindenki feléje fordul

Mondok maguknak valamit, de nem szeretném, ha aztán valaki beköpne. Értjük egymást?

A többiek bólintanak. Bayard az ajtóra pillant. Majd Lebeau-nak

Hallotta, mit mondtam?

LEBEAU Ne nézzen azért hülyének. Az isten áldja meg, tudom én, hogy nem babra megy a játék!

BAYARD *(a többiekhez)* Én a rendezőpályaudvaron dolgozom. Tegnap beállt egy harminc kocsiból álló tehervonat. A mozdonyvezető lengyel, vele nem tudtam beszélni, de az egyik váltókezelő azt mondja, emberek vannak odabent.

LEDUC Bent a vagonokban?

BAYARD Igen. A szerelvény Toulouse-ból érkezett. Azt hallottam, Toulouse-ban az utóbbi két hétben szép csöndesen összeszedték a zsidókat. És mit keres a lengyel mozdonyvezető dél-franciaországi vonaton? Értik már?

LEDUC Koncentrációs tábor?

MONCEAU Miért? Sokan jelentkeztek önként németországi munkára. Ez nem titok. Kétszeres fejadagot kap, aki odamegy dolgozni.

BAYARD *(nyugodtan)* A kocsik kívülről le vannak reteszelve.

Rövid szünet

És bűzlenek. Száz méterről is érezni lehet a bűzt. És gyerekek sírnak a kocsikban. Tisztán lehet hallani. Meg asszonyok. Az önkéntes munkásokat nem zárják be így. Olyasmit még nem hallottam.

Hosszú szünet

LEDUC Én meg arról nem hallottam még eddig, hogy itt délen a faji törvényeket alkalmazták volna. Megszállás ide vagy oda, ez még most is francia felségterület, ezt ünnepélyesen kijelentették.

Szünet

BAYARD Engem a cigány nyugtalanít.

LEBEAU Miért?

BAYARD A cigányok a faji törvények szerint ugyanabba a kategóriába esnek. Alsóbbrendű faj.

Leduc és Lebeau lassan a Cigány felé fordul, és szemügyre veszi

LEBEAU (*gyorsan visszafordul Bayard-hoz*) Hacsak mégis nem lopta azt a fazekat.

BAYARD Igen, ha lopta, akkor persze. . .

LEBEAU (*gyorsan, a Cigánynak*) Hé, ide figyelj.

Halkan, élesen füttyent. A Cigány feléje fordul

Loptad azt a fazekat?

A Cigány arca ksfürkészhetetlen. Lebeau zavarban van a kérdése miatt, s még kétségbeesettebb lesz

CIGÁNY Nem én, dehogy loptam.

LEBEAU Ide figyelj, nekem semmi kifogásom a lopás ellen. (*A többiekre mutat*) Én nem vagyok olyan, mint ezek. Aludtam én már parkoló kocsikban, meg híd alatt is. . . vagyis szerintem minden magántulajdon úgys lopás, szóval nem ítélek el érte.

CIGÁNY Nem loptam.

LEBEAU Ide figyelj. . . Ha egyszer cigány vagy, hogy is lehetnél meglopás nélkül, igaz?

PINCÉR Lop ez mindent, ami kell.

LEBEAU (*Bayard-nak*) Hallja? Valószínűleg lopás miatt hozták be, és kész.

VON BERG Bocsánat. . .

Feléje fordulnak

Önöket mind azért tartóztatták le, mert zsidók?

A többiek hallgatnak; gyanakodva és meglepetten

Rendkívül sajnálom. Erről sejtelmem sem volt.

BAYARD Én egy szóval sem állítottam, hogy bárki is zsidó. Tudtommal itt senki sem az.

VON BERG Rendkívül sajnálom.

Csend; a pillanatnak nem akar vége lenni. Von Berg zavarában idegesen elneveti magát

Csak az történt, hogy. . . hogy éppen újságot vettem, amikor az az úr kiszállt egy kocsiból, és felszólított, hogy adjam oda ellenőrzésre a papírjaimat. Nekem. . . nekem erről sejtelmem sem volt.

Csend. A többiekben megnő a reményiség

LEBEAU Hát őt meg *minek* kapták le?

BAYARD (*egy pillanatig Von Berget nézi, majd mindnyájukhoz*) Nem értem a dolgot, de fogadják meg a tanácsomat. Ha mégis valami olyasmi történik, és azon a vonaton találják magukat. . . a kocsiajtók belső részén, úgy középtájt, négy csavar van. Próbáljanak meg valahonnan egy szöveget vagy csavarhúzókat szerezni, de még egy éles kő is megteszi, ki lehet vésni a fát a csavarok körül, és akkor kinyílik az ajtó. Figyelmeztetem magukat, ne dőljenek be, akármit mondanak is. . . hallottam, hogy halálra dolgoztatják a zsidókat a lengyelországi táborokban.

MONCEAU Történetesen van egy unokatestvérem, akit Auschwitzba vittek. Az ott van Lengyelországban, tudják. Már több levelet kaptam tőle, azt írja, nagyon jó dolga van. Még a kőművességre is megtanították.

BAYARD Nézze, barátom, én csak azt mondom maguknak, amit tájékozott emberektől hallottam. *(Habozik)* Olyanoktól, akik kötelességüknek tartják, hogy tájékozzanak. Értenek engem? Ne higgyenek a meséknek, hogy áttelepítés, és még szakmát is tanítanak, meg mit tudom én. Ha fel találják kerülni arra a vonatra, hát igyekezzenek lelépni róla, mielőtt odaér, ahová indult.

Szünet

LEDUC Én is ugyanezt hallottam.

Feléje fordulnak, ő pedig Bayard-hoz fordul

De honnét vegyen ott az ember szerszámot, van erről valami elképzelése?

MONCEAU Nahát, ez rendkívül jellemző. Itt vagyunk a francia zónában, még eddig senki se szólt hozzánk egy szót se, de mi máris fenn ülünk a vonaton, útban a koncentrációs tábor felé, ahol egy év alatt elpusztulunk.

LEDUC Csakhogy, ha a mozdonyvezető lengyel. . .

MONCEAU Na és ha lengyel, mit bizonyít az?

BAYARD Én csak annyit mondok, ha valami szerszámot tudnak szerezni. . .

LEDUC Azt hiszem, nem ártana komolyan venni, amit ez az ember mond.

MONCEAU Véleményem szerint maga hisztériás. Elvégre Németországban már évekkal a háború előtt is szedegették össze a zsidókat, Párizsban is csinálják már, amióta csak bejöttek. . . és azt akarja nekem mondani, hogy az a rengeteg ember már nem él? Maga ezt tényleg elképzelhetőnek tartja? A háború az háború, igaz, de azért az arányérzékét nem szabad elveszteni. Szerintem a németek azért még most is emberek.

LEDUC Én nem azért beszélek így, mert németek.

BAYARD Az a lényeg, hogy fasiszták.

LEDUC Bocsásson meg, de nem. Hanem pontosan azért beszélek így, mert emberek.

BAYARD *Észel* nem értek egyet.

MONCEAU (*egy pillanatra Leducre néz*) Magának különleges élete lehetett, nem mondhatok mást. Én véletlenül játszottam Németországban; ismerem a német népet.

LEDUC Öt évig tanultam Németországban, dolgoztam Ausztriában, és...

VON BERG (*boldogan*) Ausztriában! Hol?

LEDUC (*ismét habozik, aztán megmondja*) A bécsi Pszichoanalitikai Intézetben.

VON BERG Nahát!

MONCEAU Pszichiáter. (*A többiekhez*) Akkor nem is csoda, ha ilyen pesszimista!

VON BERG Hol lakott? Én ugyanis bécsi vagyok.

LEDUC Bocsásson meg, de talán okosabb, ha nem bocsátkozunk... részletekbe.

VON BERG (*körülpillant, mint aki baklövést követett el*) Rendkívül sajnálom... hogyan, természetesen.

Rövid szünet

Csak arra lettem volna kíváncsi, nem ismeri-e Kessler bárót. Ő nagyon szívéen viselte az orvosi fakultás ügyét.

LEDUC (*furcsa hidegséggel*) Nem, én sose jártam azokba a körökbe.

VON BERG Ó, pedig ő nagyon demokratikus érzelmű ember. Nekem... (*félénken*)... unokatestvérem, tudja, és...

LEBEAU Maga arisztokrata?

VON BERG Igen.

LEDUC Hogy hívják?

VON BERG Wilhelm Johann von Berg.

MONCEAU (*meglepődik, imponál neki*) A herceg?

VON BERG Igen... bocsásson meg, találkoztunk mi már?

MONCEAU (*izgatott a megtiszteltetéstől*) Nem, dehogy. De természetesen

ismerem a nevét. Azt hiszem, Ausztria egyik legrégebbi családja az önöké.

VON BERG Ó, ennek ma már semmi jelentősége.

LEBEAU (*Bayard-hoz fordul, buzog benne a reménység*) Hát mi az ördögöt akarnának egy osztrák hercegtől?

Bayard zavartan töprengve nézi Von Berget

Úgy értem... (*Ismét Von Berghez fordul*) Ön katolikus, ugye?

VON BERG Igen.

LEDUC De rajta van a hercegi címe a papírjain?

VON BERG Hogyne, persze, az útlevelemben benne áll.

Szünet. Csöndben ülnek, a remény határán, de mégis zavartan

BAYARD És talán... politizált, vagy ilyesmi?

VON BERG Nem, nem, sosem érdeklődtem ilyen dolgok iránt.

Rövid szünet

Hát persze, neheztelnek az arisztokráciára. Ez lehet a magyarázata.

LEDUC A nációk? Neheztelnek?

VON BERG (*meglepetten*) Igen, hogyne.

LEDUC (*nincs világos álláspontja; semleges, de sürgető érdeklődéssel szóra akarja bírni az arisztokratát*) Érdekes. Ezt sose tudtam.

VON BERG Ó, pedig biztosíthatom, hogy így van.

LEDUC De hát milyen alapon?

VON BERG (*nevet, mert zavarban van, hogy egyáltalán érezte sértődöttségét*) Ezt nem kérdezheti komolyan.

LEDUC Kérem, nem akartam megbántani, de egyszerűen nem tudtam erről. Úgy látszik, én természetesnek vettem, hogy az arisztokrácia... mindig ott áll egy reakciós rezsim mögött.

VON BERG Néhányan bizonyosan ott állnak belőle, ez igaz. De a többség sohasem kötelezte el magát semmiben.

LEDUC Ez érdek. Ezek szerint maga még most is komolyan veszi a... címet és a...

VON BERG Ez nem „cím”, hanem a nevem, a családom. Mint ahogy önnek is megvan a neve, családja. És, gondolom, ön sem kívánja meghazudtolni a nevét és a családját.

LEDUC Értem. És elkötelezettségen, ugye, azt érti, hogy...

VON BERG Ó, hát nem tudom; jelent, amit jelent.

Szünet

LEDUC Kérem, bocsásson meg; nem akartam beleütni az orrom a magánügyeibe.

Szünet

Sosem gondoltam még rá, de most már világos, hogy ezek okvetlenül szét akarják zúzni a maguk maradék hatalmát.

VON BERG Ugyan, dehogyan; nincsen nekem semmiféle hatalmam. És ha lenne is, egyetlen nap alatt könnyen szétzúzhatnák. Nem erről van itt szó.

Szünet

LEDUC (*mélységesen érdeklő a kérdés. Von Bergben van valami igazság, ami vonzza*) Hát akkor miről? Higgye el, nem kritizálni akarom. Éppen ellenkezőleg...

VON BERG Pedig elég világosan beszélek! (*Nevet*) Nekem van egy bizonyos... társadalmi tekintélyem. A nevem ezeréves, és ők ismerik a veszélyét annak, ha a magamfajta ember talán... nem elég vulgáris.

LEDUC Vulgáris? Ezen azt érti, hogy...

VON BERG Nem gondolja, hogy a náciizmus... amellet, hogy nyilván más is, de kirobbanása a vulgaritásnak? Valóságos óceánja a vulgaritásnak?

BAYARD Én bizony attól tartok, barátom, hogy sokkal több annál.

VON BERG (*udvariasan, Bayard-nak*) Igen, biztosra veszem, hogyc.

BAYARD Mert úgy hangzott, mintha csak azt róná föl nekik, hogy csúnyán esznek, semmi mást.

VON BERG Pedig valóban úgy van. Semmi sem bőszíti fel őket jobban,

mint a... kifinomultság bármilyen megnyilvánulása. Az szerintük dekadens, tudja.

BAYARD Mit akar ezzel mondani? Hogy azért hagyta el Ausztriát, mert csúnyán esznek?

VON BERG Csúnyán esznek, igen; és szörnyűséges a művészi ízlésük; és egyenruhába bujtatott fűszeresegédek írják elő a zenekarnak, hogy mi az, amit nem játszhat. A vulgaritás önmagában is képes elűzni a hazájából az embert, azt hiszem.

BAYARD Más szóval, ha jó lenne a művészi ízlésük, és szépen tudnának enni, és hagynák, hogy a zenekar azt játssza, amit akar, akkor magának nem lenne velük semmi baja.

VON BERG De hát hogy lenne ez lehetséges? Képesek lennének művészetet tisztelő emberek zsidókra vadászni? Börtönné változtatni Európát, és a brutális rendőr szerepét vállalni a népek között? Elképzelhető ez művészetkedvelő emberekről?

MONCEAU Én szívesen egyetértenék önnel, Von Berg herceg, de azt kell mondanom, hogy a német közönség – én ugyanis játszottam ott –, hogy nincs az a közönség, amelynek egy előadás legapróbb árnyalataihoz is olyan érzéke lenne. Azok az emberek tisztelettel ülnek a színházban, akár egy templomban. És senki se tud úgy zenét hallgatni, mint a német. Nem gondolja? Az a szenvedélyük.

Szünet

VON BERG (*megdöbbeneti ez az igazság*) Igen, attól tartok, ez valóban igaz.

Szünet

Nem tudok mit mondani erre. (*Elkomorodik, nagy zavarban van*)

LEDUC Talán nem ugyanazok az emberek művelik ezt.

VON BERG Sajnos, sok igen kulturált embert ismerek, aki... náci lett. Bizony, ez az igazság. A művészet talán nem véd meg ettől. Különös, hogy bizonyos eszméket mennyire természetesnek tart az ember. Én például egészen eddig a pillanatig úgy tekintettem a művészetre, mint ami... (*Bayard-nak*) Lehet, hogy önnek van igaza... én nem

sokat értek ehhez. Én tulajdonképpen muzsikus vagyok... persze csak afféle műkedvelő, és a politika engem soha...

Kinyílik az iroda ajtaja, és Marchand jelenik meg, kifelé bátrál, s valamelyik bentlevőbőz beszél. Egy börtárcát tesz éppen vissza a belső zsebébe, másik kezében pedig fehér igazolványt tart

MARCHAND Tökéletesen rendben van, ezt messzemenően megértem. Viszontlátásra, uraim. (Felmutatja az igazolványt) A kijáratnál adjam le a kilépőt, ugyebár? Köszönöm. (Beecsukja az ajtót, megfordul s elsiet a foglyok sora előtt. Miközben a Fiú előtt halad el...) FIÚ Monsieur! Mit kérdeztek magától?

Marchand befordul a folyosón, anélkül, hogy a Fiúra pillantana, s miközben már a folyosó vége felé jár, az Őr meghallja a lépteit és megjelenik. Marchand átadja az igazolványt az Őrnek, és kimegy. Az Őr visszamegy a folyosón, és eltűnik a kanyarban

LEBEAU (félíg zavarodottan, félíg reménykedve) Pedig esküdni mertem volna, hogy zsidó! (Bayard-nak) Maga nem gondolta?

Kis szünet

BAYARD (láthatólag ő is azt hitte) Magának vannak papírjai, nem?

LEBEAU Persze, nagyon jó papírjaim vannak. (Gyűrött iratokat vesz elő a nadrágzsebéből)

BAYARD Hát akkor csak ragaszkodjon hozzá, hogy valódiak. Lehet, hogy ő is csak azt csinálta.

LEBEAU Nem bánám, ha megnézné. Lenne szíves?

BAYARD Nem értek hozzá.

LEBEAU Azért kíváncsi lennék a véleményére. Maga, úgy látom, tudja, mire megy a játék. Na, mit szól hozzá?

Bayard gyorsan elrejtja a papírokat, mert nyílik az iroda ajtaja. A Professor jelenik meg, s a Cigányra mutat

PROFESSZOR Következő. Maga. Jöjjön velem.

A Cigány feláll, és elindul feléje. A Professzor a kezében tartott fazékra mutat

Azt otthagyhhatja.

A Cigány babozik, a fazékra sandít

Azt mondtam, hagyja ott.

A Cigány kelletlenül leteszi a fazekat a padra

CIGÁNY Drótozom. El ne lopják.

PROFESSZOR Menjen be.

CIGÁNY (*a fazékra mutat, figyelmezteti a többieket*) Az az enyém.

A Cigány bemegy az irodába. A Professzor követi, és becsukja az ajtót. Bayard fölveszi a rézedényt, lecsavarja róla a fogantyút, és zsebre vágja, aztán visszateszi az edényt oda, ahol volt

LEBEAU (*visszafordul Bayard-hoz, a papírjaira mutat*) Na, mi a véleménye?

BAYARD (*egy papírt a fény felé tart, megfordítja, aztán visszaadja Lebeaunak*) Jónak látszik, már amennyire én értek hozzá.

MONCEAU Az az ember énszerintem igenis zsidó volt. Nem gondolja, doktor úr?

LEDUC Fogalmam sincs. A zsidó, az nem faj, tudja. Lehet egy zsidó külsőre éppen olyan, mint akárki más.

LEBEAU (*a csaknem-bizonyosság örömeivel*) Csak valószínűleg jó papírjai voltak. Mert tudom, persze mindenkinek vannak papírjai, csak hát elég rájuk nézni, és rögtön látja az ember, ha hamisak. De ha egyszer valakinek jók a papírjai... nem igaz?

Monceau közben elővett néhány papírt s nézegeti. Ugyanezt teszi a sajátjával a Fiu is. Lebeau Leduchöz fordul

Hát igen, így van ez. Az apám pontosan olyan, mint egy angol. A baj csak az, hogy én az anyámra ütöttem.

FIÚ (*Bayard-nak, odanyújtva a papírját*) Nem tetszene megnézni az enyémet?

BAYARD Nem vagyok én szakértő, fiacskám. Okosabban tennéd, ha nem nézegetnéd.

Monceau elrakja a papírjait, a Fiú is. Szünet. Várnak

MONCEAU Azt hiszem, fellépés kérdése az egész... ez az előbbi úriember valahogy olyan magabiztosan viselkedett.

Az Öreg zsidó előrebukik ültében. Von Berg elkapja, és a Fiúval visszasegíti a helyére

LEBEAU (*növekvő idegességgel*) Úristen, az ember azt hinné, legalább a szakállukat lenyírják. Micsoda ötlet, ekkora szakállal járkálni, ilyen országban!

Monceau az ő szakállát nézi, s Lebeau megérinti a szakállát

Ja, igen, hát én csak az időt sajnálom a borotválkozásra, de...

VON BERG (*az Öreg zsidónak*) Jobban van, uram?

LEDUC (*áthajol Von Berg előtt, és megtapintja az Öreg zsidó pulzusát. Szünet. Elereszti az öreg kezét, s Lebeau-ra néz*) Komolyan mondta az előbb? Tényleg lemérték az orrát?

LEBEAU Az ujjával méricskélte az a civil. „Professzor úr”-nak szólították.

Szünet. Majd Bayard-nak

Azt hiszem, magának van igaza; alighanem tényleg papírok kérdése az egész. Az az üzletember nekem nagyon is zsidógyanús volt...

MONCEAU Már nem vagyok benne annyira biztos.

LEBEAU (*mérgesen*) Na, mi az, még egy perccel ezelőtt biztos volt, most meg hirtelen...

MONCEAU Hát, ha meg nem zsidó, az csak annyit jelent, hogy általános igazoltatás van. Az egész lakosságot ellenőrzik.

LEBEAU Ujjé, hiszen ez gyönyörű!

Rövid szünet

Különben engem is sokszor árjának néznek. Én persze fütyülök rá, de többnyire a... (*Von Bergnek*) Na és magának is méricskelték az orrát?

VON BERG Nem, nekem csupán annyit mondtak, hogy szálljak be a kocsiba, ennyi volt az egész.

LEBEAU Mert, nem azért mondom, de a maga orra sokkal nagyobbak látszik, mint az enyém.

BAYARD Nem hagyná abba? Legyen szíves, hagyja már abba ezt, jó?

LEBEAU Hát már azt se találgathatom, hogy miért kerültem ide?

BAYARD Gondolt már maga önmagán kívül valaha másra is? Csak azért, mert művész? Maguk demoralizálnak mindenkit!

LEBEAU (*leplezetlen rettegéssel*) Hát mi az anyám kínjára gondoljak? Szeretném tudni, maga mire gondol?

Nyílik az iroda ajtaja. Megjelenik a Rendőrszázados és Bayard-ra mutat

RENDŐRSZÁZADOS Jöjjön be.

Bayard nagy erőfeszítéssel igyekszik leküzdeni a térde remegését, miközben feláll. Ferrand, a kávéháztulajdonos sietve jön a folyosón, kezében tálca, nagy szalvétával letakart kávésedényekkel. Kötényt visel

Na végre!

FERRAND Elnézést, százados úr, de önöknek frisset kellett főznöm.

RENDŐRSZÁZADOS (*miközben Ferrand után bemegy az irodába*) Tegye az asztalomra.

Becsukódik az ajtó. Bayard leül, az arcát törli. Szünet

MONCEAU (*Bayard-nak csöndesen*) Nem haragszik, ha mondok valamit?

Bayard feléje fordul, máris védekezőn

Szörnyen bizonytalannak látszott, amikor fölállt az előbb.

BAYARD (*fölfortyan*) Én, bizonytalannak? Maga nem ismer engem, barátom.

MONCEAU Ne haragudjon, nem kritizálni akarom.

BAYARD Hát persze hogy ideges vagyok egy kicsit... ha az ember bemegy egy fasisztákkal tele szobába.

MONCEAU Viszont éppen ezért kell különösen magabiztosnak látszani. Lefogadom, hogy az az üzletember is ezzel úszta meg olyan gyorsan. Vonaton ugyanezt tapasztaltam, sőt, Párizsban szintén, amikor többször is elkaptak. Az a legfontosabb, hogy ne látsszon áldozatnak az ember. Még csak ne is érezze magát annak. Ezek lehetnek roppant ostobák, de az áldozatot valahogy megérik; kiszimatolják, hogy kinek van vaj a fején.

LEDUC De hogyan kerülhetem el, hogy áldozatnak érezzem magam?

MONCEAU Az ember teremtsen meg a maga külön valóságát a világban. Én színész vagyok; mi állandóan ezt csináljuk. Mert a közönség, az, tudja, roppantul szadista; folyton azt lesi, mikor kap rajta minket valami botlásón. Ezért az embernek ki kell találnia valamit, amire gondolhat közben, és ami önbizalmat ad. Ez lehet bármi; például az a nap, amikor az apám megdicsért valamiért; vagy a tanárom elcsodálkozott, hogy milyen okos vagyok... Akármilyen megfelel (*Bayard-nak*), amitől az ember értékesnek hiheti magát. Mert végül is arról van szó, hogy illúziót kell kelteni; el kell velük hitetni, hogy az vagyok, akinek a papírjaim mondanak.

LEDUC Ez igaz, nem szabad azt a szerepet játszani, amit ők írtak nekünk. Ez nagyon okos dolog. Maga bátor ember lehet.

MONCEAU Hát, sajnos, nem nagyon. De tehetséges, az vagyok. (*Bayard-nak*) Úgy kell fellépni, mint akinek igaza van, s nem úgy, mint valami gyanús, lapuló alak. Ezek megérik ám a különbséget.

BAYARD Barátom, maga rossz úton jár, ha magának színészkedni kell ahhoz, hogy érezze a maga igazát. Franciaországot eladta a burzsoázia; beeresztette a nácikat, hogy szétzúzza a francia munkásosztályt. A háború okaira gondoljon, és akkor *igazi* önbizalma lesz.

LEDUC Csakhogy ennek a háborúnak az okai túl gyakran változnak.

BAYARD Ha ismeri a gazdasági és politikai mozgatóerőket, akkor nem.
 LEDUC A mi kommunistáink is csak akkor értették meg, hogy ez a zsarnokság elleni szent küzdelem, amikor a náci Oroszországnak is nekimentek. Mit érek az ismereteimmel, ha egyetlen nap alatt minden megváltozik?

BAYARD Barátom, ha a Vörös Hadsereg nem állna ellen nekik, most ebben a szent pillanatban is, akkor Franciaországot akár le is törölhetné a térképről az elkövetkező ezer évre!

LEDUC Tudom. De ehhez nem kell ismerni a gazdasági és politikai mozgatóerőket, ez egyszerű bizalom a Vörös Hadseregben.

BAYARD Bizalom a jövőben; márpedig a jövő a szocializmus. És én ezt viszem be oda magammal. *(A többieknek)* Figyelmeztetem magukat, nekem volt már dolgom ilyen emberekkel. Ajánlatos valamilyen állásponthoz jól odakötözni a gerincüket, mert máskülönben elropantják.

LEDUC Értem. Azt akarja mondani, fontos, hogy ne érezze egyedül magát az ember, így van?

BAYARD Egyikünk sincsen egyedül. A történelem szereplői vagyunk. Akadnak közöttünk, akik nem is tudják ezt, de maguk, azt ajánlom, tanulják meg, a fönmaradásuk érdekében.

LEDUC Tanuljuk meg, hogy... szimbólumok vagyunk.

BAYARD *(habozik, hogy egyetértse-e)* Igen. Miért ne? Szimbólumok, úgy van.

LEDUC És úgy érzi, hogy ez segít. Higgye el, ez őszintén érdekel.

BAYARD Énrajtam segít, mert ez az igazság. Mi vagyok én ezeknek saját személyemben? Hát ismernek engem? Ha saját személyemben lépek föl, hülyét csinálnak belőlem. Személyes alapon semmi értelme az egésznek.

LEDUC Igaza van. *(Személyes hangon)* Csak ott a bökkenő, hogy ugyan mi lehetek én, ha nem saját magam? Mert például... a kínzás gondolata vagy más ilyesmi...

BAYARD *(nagy erőfeszítéssel; őszintén át is akarja élni a meggyőződését)* Hát az engem is megrémít... természetesen. De a jövőt nem kínozzhatják meg; odáig nem ér el a kezük. Az ember nem arra született, hogy a nagytőke rabszolgája legyen. Tehetnek ezek akármit, énbennem legbelül mindig nevet valami. Azért, mert olyan nincs, hogy győzze-

nek. Lehetetlenség. (*Megmerevítette magát, hogy elnyomja növekvő féltelmét*)

LEDUC Úgy, hogy bizonyos értelemben... maga nincs is jelen. Személy szerint.

BAYARD Bizonyos értelemben. Miért, mi van abban?

LEDUC Semmi; lehet, csakugyan ez a legjobb módja, hogy hű maradjon az ember önmagához. Csakhogy rendes körülmények között az ember igyekszik átélni az életet, lélekben is ott lenni, ahol a teste van. És bizony, vagyunk egynéhányan, akiknek nehezére esik most egyszerűen rükkverbe kapcsolni. De hát magának ez nem probléma.

BAYARD (*nagy igyekezéssel*) Maga azt hiszi, ebben a társadalomban valaha is az lehet az ember, ami? Amikor milliók éheznek, néhányan meg úgy élnek, akár a királyok, és közben egész fajok a tőzsde rabszolgái... hogy legyek én magam egy ilyen világban? Én napi tíz órát gürcölök pár rongyos frankért, és ismerek olyanokat, akik egy szalmaszálat se raknak keresztbe, és mégis övük a fél világ... Hogy lehetne ott a lelkem is, ahol a testem van? Ahhoz majomnak kéne lennem.

VON BERG Hol van hát akkor a lelke?

BAYARD A jövőben. Amikor majd a munkásosztály lesz a világ ura. *Abban* hiszek én... (*Monceau-nak*) ...nem pedig holmi kölcsönvett egyéniségben.

VON BERG (*tágra nyílt szemmel, őszinte érdeklődéssel*) De nem gondolja... bocsásson meg. Hiszen a nációk között is sokan vannak... a munkásosztályból.

BAYARD Hát kellő propagandával persze akárkit meg lehet téveszteni.

VON BERG Értem.

Rövid szünet

De hát, ilyen körülmények közt, hogyan hihet benne mégis ennyire?

BAYARD Maga miben hisz, talán az arisztokráciában?

VON BERG Nagyon kevésbé. De bizonyos arisztokratákban igen. És bizonyos egyszerű emberekben is.

BAYARD Azt akarja nekem mondani, hogy a történelmet „bizonyos emberek” csinálják? Azért ülünk mi itt, mert „bizonyos emberek”

vagyunk? Hát egyének vagyunk mi ezeknek? A történelmet az osztályérdek csinálja, nem az egyének.

VON BERG Igen. Úgy látszik, éppen ez a baj.

BAYARD Tény, és az sose baj. Az ember csak a tényekben lelhet megnyugvást.

VON BERG (*mélyről jövő aggodalommal*) De a tények... Drága uram, mi van akkor, ha a tények borzasztóak? És mindig is azok lesznek?

BAYARD Hiszen a szülés is az, meg a...

VON BERG De abból gyermek származik. Mi történik akkor, ha a tényekből semmi sem származik, csak végtelen, végtelen szörnyűség? Higgye el, kérem, én boldog vagyok, hogy olyan emberrel találkoztam, aki nem cinikus: minden hit nagy kincs manapság. De hogy a hitét egy... egy egész osztályba vesse, az lehetetlen, az egyszerűen képtelenség. Hiszen a nácik nagy része is egyszerű dolgozó ember!

BAYARD Én elismerem, hogy a propaganda sok mindenre képes...

VON BERG (*kétnes aggodalommal, mint aki ennek a dolognak a kimenetelét már úgyis ismeri*) De kik azok, akiket *nem* lehet megfertőzni propagandával? Hát nem ez itt a... a lényeg? Mindössze néhány különálló egyén. Nem gondolja?

BAYARD Maga intelligens ember, herceg. Hát komolyan azt akarja nekem mondani, hogy öt, tíz vagy ezer, vagy akár tízezer feddhetetlen, becsületes emberen áll a világ megmentése? Hogy az emberiség sorsa ezen a vékony szálon függ?

VON BERG (*döbbenet*) Azt hiszem, ez csakugyan képtelenül hangzik.

BAYARD Ha ezt hinném, nem lenne erőm belépni azon az ajtón, a lábamat se bírnám mozdítani.

VON BERG (*rövid szünet*) Igen. Így még sosem gondoltam végig. De... ön csakugyan azt hiszi, hogy majd a munkásosztály...?

BAYARD Szét fogja zúzni a fasizmust, mert ellenkezik az érdekeivel.

VON BERG (*bólint*) De ez esetben még sokkal rejtélyesebb a dolog, nem?

BAYARD Nem látok én itt semmiféle rejtélyt.

VON BERG De hiszen bálványozzák Hitlert.

BAYARD Hogy mondhat ilyet? Hitler a kapitalisták teremtménye.

VON BERG (*óriási fájdalommal és aggodalommal*) De azok, akikről én beszélek, mégis bálványozzák. A tulajdon szakácsom, a kertészeim,

az erdőkerülőim, a sofőröm, a vadászom, mind *nácik*! Láttam, ahogyan hatalmába keríti őket a vonzalom ez iránt az alak iránt. A házvezetőnőm az ágyában is róla álmodik, úgy szolgálja föl a reggelimet, mintha egy istennel hált volna együtt. Alvajáróként készíti a pirítósomat! A tulajdon házamban láttam ezt a bálványimádást! Ez, ez itt a szörnyűséges tény. (*Fegyelmezi magát*) Bocsásson meg, de ez fölzaklat engem. Én tisztellem az ön hitét, bizonyos fokig mindenfajta hit gyönyörű dolog. De ha arra gondolok, hogy ön mire alapozza a magát... hát ez szörnyen megzavar engem. (*Csendesebben*) Mindenesetre, én nem tudok megnyugodni a tényekben; nem lehet belőlük biztatást meríteni. Bálványozzák őt derék, jó emberek... (*Maga elé néz*) Bálványozzák.

Fölcattanó nevetés hallatszik az irodából. Ő is az ajtóra pillant, akár a többiek.

Furcsa, ha nem tudnám, hogy franciák is vannak odabent, azt mondanám, úgy nevetnek, akár a németek. Azt hiszem, a vulgaritás végül is nem ismer országhatárokat.

Nyílik az ajtó; nevetve kilép Monsieur Ferrand; odabent elhalkul a nevetés. Ferrand búcsút int az irodában levőknek, s becsukja az ajtót. Mosolya eltűnik. Amint elbalad a Pincér előtt, visszapillant az ajtóra, majd gyorsan lehajol, és sebesen a fölébe suttog. Valamennyien figyelik. Most Ferrand kifelé indul. A Pincér utánanyúl, és megragadja a kötényt

PINCÉR Ferrand!

FERRAND (*lesöpri a Pincér kezét a kötényéről*) Mit tehetek én? Százszor megmondtam magának, hogy tűnjön el ebből a városból! Nem így volt? (*Elsírja magát*) Nem így volt?

Elsiet a folyosón, s kötényével törölgeti a könnyeit. Valamennyien a Pincérre bámulnak, aki maga elé meredve ül

BAYARD Mi van? Mondja. Gyerünk, én vagyok a következő, mit mondott?

PINCÉR (*suttog, döbbsenten bámulva maga elé*) Nem munkáról van szó.

LEBEAU (*odabajol, hogy hallja*) Mi?

PINCÉR Kemencéik vannak.

BAYARD Miféle kemencéik? . . . Beszéljen már! Mi van?

PINCÉR Hallotta. Most, az előbb, a detektívek beszéltek a kávéházban. Kemencékben égetik el az embereket. Nem munkáról van szó. Elégetnek bennünket Lengyelországban.

Csőnd. Ertelik egy bosszú pillanat

MONCEAU Ez a legfantasztikusabb hülyeség, amit életemben hallottam.

LEBEAU (*a Pincérnek*) Amíg az embernek rendes francia papírjai vannak, talán mégse . . . Az én papírjaimon szó sincs arról, hogy zsidó lennék.

PINCÉR (*hangosan suttogva*) Mindenkinék megnézik a péniszét.

A Fiú felpattan, mintha áramütés érte volna. Nylik az iroda ajtaja; megjelenik a Rendőrszázados; és int Bayard-nak. A Fiú gyorsan leül

RENDŐRSZÁZADOS Most már jöhet.

BAYARD (*föláll, és erőltetett, csaknem képtelen önbizalmat kényszerít magára. De a Rendőrszázados közelébe érve már valóban tekintélyt parancsol*) Én elektroműszerész vagyok a vasútnál, százados úr. Láthatott is a pályaudvaron. Első helyen kiemelt, katonailag mentesített szakmunkás vagyok.

RENDŐRSZÁZADOS Befelé.

BAYARD Duquesne közlekedési miniszter is igazolhatja.

RENDŐRSZÁZADOS Ki akar oktatni a dolgomra?

BAYARD Nem, de a tanács mindenkinék jól jöhet néha.

RENDŐRSZÁZADOS Befelé.

BAYARD Kérem.

Bayard habozás nélkül bemegy az irodába, a Rendőrszázados követi, és becukja az ajtót. Hosszú csőnd. Aztán egy pillanat múlva Monceau kisimít egy fölborzolt föltöt a nemezkalapján. Lebeau a papírjait nézegeti, keze fejével

lassan dörzsölgeti a szakállát, és rémülten maga elé bámul. Az Öreg zsidó jobban a lába alá húzza a batyuját. Leduc elővesz egy csaknem üres cigaretta-csomagot, ki akar venni egy cigarettát, aztán némán föláll, s végigmegy az ülkék sora előtt, odakínálva nekik a csomagot. Lebeau kivessz egyet. Rágyújtanak. A szomszéd házból halk harmonikaszó szűrődik át, egy slágeret játszik valaki

LEBEAU Ez is csak zsarú lehet, aki ilyenkor harmonikázik.

PINCÉR Nem, ez Maurice, a főnök fia. Kezdi kölszolgálni az ebédet.

Leduc, aki visszatért a helyére a pad végén, előre hajol, a folyosó kanyarját kémleli, figyel, aztán visszaül

LEDUC (*halkan*) Csak egyetlen őr áll a kapuban. Három ember elintézhető.

Szünet. Senki sem válaszol. Majd

VON BERG (*mentegetőzve*) Attól tartok, én csak útkémben lennék. Az én kezem gyenge.

MONCEAU (*Leducnek*) Maga elhiszi azt a dolgot, doktor úr? A kementékkel?

LEDUC (*gondolkodik*) Azt hiszem, lehetséges, igen. Ide hallgasson, itt még lehetne valamit csinálni.

MONCEAU De hát mit érnek a halott zsidókkal? Hiszen ingyenmunka kell nekik. Ez abszurdum. Mondhat a németekre, amit akar, csak azt nem, hogy nincs logikájuk; márpedig ebből semmi elképzelhető előnyük nem származik.

LEDUC Maga képes itt ülve még előnyökről beszélni? Hát van értelmes magyarázat arra, hogy itt ücsörög? És mégis itt ücsörög, nem igaz?

MONCEAU De hát az ilyesféle atrocitás... túl van a hihetőség határán.

VON BERG Éppen erről van szó.

MONCEAU Tehát ön sem hiszi el. Von Berg herceg, ne mondja nekem, hogy elhiszi ezt az egészet.

VON BERG Szerintem ez a leghihetőbb atrocitás, amelyről valaha is hallottam.

LEBEAU Hogyhogy?

VON BERG (*rövid szünet*) Éppen azért, mert olyan elképzelhetetlenül aljas. Ebben rejlik az erejük. Elkövetik az elképzelhetetlent, s ez már megbénít bennünket. De ha ez is a célja, az oka nem lehet ez. Én gyakran kérdezgettem a barátaimat: ahhoz, hogy szeressétek a hazátokat, miért kell gyűlölnötök a többi országot? Ahhoz, hogy valaki jó német legyen, minék lenézni mindent, ami nem német? A végén aztán rájöttem a válaszra. Nem azért teszik mindezt, mert németek, hanem, mert semmik. A kornak ez a fémjele: minél kevésbé létezik valaki, annál erősebb benyomást akar kelteni. El tudom képzelni, hogy ezt egymás közt bizonyosfajta... következetességnek nevezik. Elvégre is, ugyan mi más az önuralom, ha nem képmutatás? Ha egyszer megvetik a zsidókat, az a legbecsületesebb dolog, ha el is égetik őket. És a tény, hogy ez pénzbe kerül, s vonatokat és személyzetet igényel, csak aláhúzza, hogy az érzéseik becsületesek, tiszták, és hogy ezek az érzések léteznek. Sőt, ők még azt is hozzátennék, hogy persze a költségek is csak a zsidóknak jutnának eszébe. Költők ezek, egy újfajta nobilitásra törekszenek, a tökéletesen vulgárisak nobilitására. Én hiszek ebben a tűzben; mert minden időkre bizonyítani fogja, hogy léteztek ők, igen, s hogy őszinték voltak. Ezeket az embereket nem szabad holmi egyszerű, múlt századi tartozik-követel alapon elkönyvelni. Ezek zenét írnak, s az emberek csak pusztá hangok, melyeket megszólaltatnak. És az én véleményem szerint, akár megnyerik, akár elveszítik ezt a háborút, mindenképpen kijelölték a jövőbe vivő utat. Amit mi eddig embernek tartottunk, annak nem lesz többé helye ezen a földön. Én mindenre hajlandó vagyok, hogy itthagyhassam.

Szünet

MONCEAU De önt is letartóztatták. Az a német professzor szakember. És önben igazán semmi zsidós vonás nincs...

VON BERG De a kiejtésemmel baj van. Észrevettem, hogy ő is fölfigyelt, mikor megszólaltam. Osztrák tájszólást beszélek. Talán azt hiszi, én is menekült vagyok.

Nylik az ajtó. Kijön a Professzor, s a Pincérre mutat

PROFESSZOR Következő. Maga.

A Pincér kicsire összehúzódik, s Lebeau-hoz simul

Nem kell begyulladni. Csak igazoltatunk.

A Pincér hirtelen fölpattan és elrohan, bekanyarodik, végigfut a folyosón. Az Őr megjelenik a folyosó végén, galléron csípi, és visszavezeti a folyosón

PINCÉR (az Őrnek) Felix, hiszen ismersz. Felix, a feleségem belebolondul! Felix. . .

PROFESSZOR Vigye az irodába.

Az iroda ajtajában megjelenik a Rendőrszázados

ŐR Nem maradt senki a kapunál.

RENŐRSZÁZADOS (megragadja és átveszi az Őrtől a Pincért) Eredj már be, bűdös zsidó gazember. . .

Belöki a Pincért az irodába; a Pincér összeütközik az Őrnaggyal, aki éppen kilép, hogy megnézzze, mi történt. Az Őrnagy fájdalmasan a combjához kap, és félrelöki a Pincért. A Pincér az Őrnagy lábához csúszik, és könyörögve zokog. A Rendőrszázados nagy léptekkel odamegy, vadul talpra rántja, és belökdösi az irodába, majd maga is bemegy utána. Bentről, láthatatlanul

Ezt akarod? Ez kell?

Halljuk fölkiáltani a Pincért; ütések zuhogása hallatszik. Csönd. A Professzor az ajtó felé indul. Az Őrnagy azonban karon fogja, s a szőnpad legkülső szélére vezeti, a foglyok hallótávolságán kívül

ŐRNAGY Mondja, nem lenne sokkal egyszerűbb csak megkérdezni őket, hogy nem. . .

A Professzor nem válaszol, türelmetlenül odamegy a foglyok sora elé

PROFESSZOR Hajlandó valaki már most bevallani, hogy a személyazonossági iratai hamisak?

Csönd

Úgy. Tehát, ezek szerint, maguk mind valódi franciák.

Csönd. Odamegy az Öreg zsidóhoz, az arcába hajol

Van maguk közt zsidó?

Csönd. Erre visszafordul az Őrnagyhoz

Ez itt a probléma, őrnagy úr: vagy házról házra megyünk, és kivizsgáljuk mindenkinek a származását, vagy lefolytatjuk ezt az ellenőrzést. ŐRNAGY De az a műszerész az imént... azt hiszem, azért volt valami abban, amit mondott. Mert például csak ma reggel is, a kórházban, amíg a röntgenre vártam, arra jött egy másik tiszt, német tiszt, mégpedig százados, és véletlenségből szétnyílt a fürdőköpenye, és...

PROFESSZOR Teljességgel elképzelhető.

ŐRNAGY Tökéletesen bizonyos volt, professzor úr.

PROFESSZOR Tisztázzuk a dolgot, őrnagy úr: a Fajbiológiai Intézet korántsem állítja, hogy a körülmetés a zsidó vérség perdöntő bizonyítéka. Az Intézet elismeri, hogy a tiszta árjának egy csekély százaléka is...

ŐRNAGY Nem látom okát, hogy meg ne mondjam, professzor úr, történetesen én magam is.

PROFESSZOR Igen, csak hogy magát azért mégsem nézném zsidónak. Mint ahogy a disznót sem nézi lónak az ember. A természettudomány nem szeszélyeskedik, őrnagy úr. Én faji antropológiából szereztem diplomát. De ezzel a vizsgálattal mindenesetre ki tudjuk szűrni az árjakat. *(Karon fogja az Őrnagyot, hogy visszavezesse az irodába)*

ŐRNAGY Elnézését kérem. Pár perc múlva visszajövök. *(Indulni akar)* Addig csak folytassák nélkülem.

PROFESSZOR Őrnagy úr, ön parancsot kapott, hogy vezesse le ezt az akciót. Ragaszkodnom kell ahhoz, hogy jelen legyen.

ÖRNAGY Azt hiszem, itt valami félreértés történhetett. Én ugyanis csapattiszt vagyok, nekem az égvilágon semmi tapasztalatom sincs az ilyesmiben. Az én kiképzésem műszaki és tüzérségi.

Rövid szünet

PROFESSZOR (*halkabban beszél, villog a szeme*) Beszéljünk nyíltan, őrnagy úr: megtagadja a parancsot?

ÖRNAGY (*tudomásul veszi a fenyegetést*) Fájdalmaim vannak ma, professzor úr. A szilánkok egy részét még csak most távolítják el. Azonkívül én úgy tudtam, hogy én csak... helyettesítek ezen a poszton, amíg egy SS-tisztet nem küldenek. Én, hogy úgy mondjam, csak kölcsönben vagyok itt a Wehrmachttól.

PROFESSZOR (*karon fogja, ismét a színpad legszélére vezeti*) De a Wehrmacht sincsen fölmentve a Fajvédelmi Program végrehajtása alól. Én a legfelső helyről kapom a parancsokat. És a jelentésem is a legfelső helyre megy. Ért engem, ugyebár?

ÖRNAGY (*az ellenállása inogni látszik*) Értem, hogyne.

PROFESSZOR Nézze, ha le akarja váltatni magát, mi sem egyszerűbb, csak telefonálok a tábornoknak, Von... .

ÖRNAGY Nem, dehogy, arra nincsen szükség. És... pár perc múlva itt vagyok.

PROFESSZOR Kissé furcsa ez, őrnagy úr; mégis, meddig kell várnom magára?

ÖRNAGY (*elfojtja kitörni készülő mérgét*) Egy kis sétára van szükségem. Én nem szoktam hozzá ahhoz, hogy irodákban üldögéljek. Nem látok ebben semmi furcsát, én csapattiszt vagyok, és az ilyen foglalkozáshoz nekem még szoktatnom kell magam egy kicsit. (*A foga között*) Mi furcsát talál ebben?

PROFESSZOR Rendben van.

Rövid szünet

ÖRNAGY Tíz perc múlva itt vagyok. Csak folytassa addig.

PROFESSZOR Nem folytatom maga nélkül, őrnagy úr. A Wehrmacht felelőssége pontosan akkora ebben az ügyben, mint az enyém.

ŐRNAGY Mindjárt jövök.

A Professzor sarkon fordul; nagy léptekkel bemegy az irodába, bevágja maga mögött az ajtót. Az Őrnagy nagyon vágyik kifelé innen. Elindul a folyosón kifelé. Leduc föláll, amikor elmegey előtte

LEDUC Őrnagy úr...

Az Őrnagy elsántikál mellette, oda se néz, végigmegey a folyosón, s eltűnik. Csönd

FIÚ Monsieur!

Leduc feléje fordul

Én megpróbálnám, ha maga is jön.

LEDUC (*Monceau-nak és Lebeau-nak*) Hát maguk?

LEBEAU Mondjon, amit akar, de én olyan éhes vagyok, hogy nem sokra mennének velem.

LEDUC Odamehetne hozzá, és beleköthetne valamivel. Hogy elterelje a figyelmét. És akkor mi...

MONCEAU Elment az eszük? Rögtön ledurrantják magukat.

LEDUC De néhányan azért kijutnának közülünk. Egyetlenegy ember áll a kapunál. A környék meg csupa sikátor... húsz métert se kéne futni, és eltűnhetne az ember.

MONCEAU De mennyi ideig lenne szabad? Legföljebb egy óráig! És akkor aztán, ha elkapják, csakugyan széttépik.

FIÚ Monsieur, nekem muszáj hazajutnom. Éppen a zálogházba mentem. (*Elővesz egy gyűrűt*) Az édesanyám jegygyűrűje. Másunk már nincsen. És most várja a pénzt. Nincs otthon semmi ennivaló.

MONCEAU Fogadd meg, amit mondok, fiam: ne csinálj te semmit, téged úgyis elengednek.

LEDUC Mint a műszerészt, ugye?

MONCEAU Nyilvánvaló volt, hogy az kommunista. A pincér meg felbőszítette a századost.

LEBEAU Nézze, én megpróbálhatom magával, de ne várjon tőlem

nagyon sokat; olyan gyöngé vagyok, mint az őszi légy, egyetlen falatot se ettem tegnap óta.

LEDUC (*Monceau-nak*) Jobb volna még egy férfi. A fiú túlságosan gyöngé. De ha maga meg a fiú lerohanja, én elszedem a fegyverét.

VON BERG (*Leducnek, a kezét nézegetve*) Bocsásson meg.

MONCEAU (*fölugrik, az egyik ládához megy, ráül*) Én nem kockáztatom az életemet hiába. Annak az üzletembernek igenis zsidós képe volt. (*Lebeau-nak*) Maga is mondta.

LEBEAU (*Leducnek, csillapítón*) Mondtam. Komolyan is gondoltam. Nézze, ha magának jók a papírjai, talán úgyis megússza.

LEDUC (*Lebeau-nak és Monceau-nak*) Maguk is tudják, hogy a németek bevonultak a Déli Zónába is; láthatják, hogy összeszedik a zsidókat; valaki éppen most mondta meg maguknak, hogy pusztulásra vannak ítélve...

MONCEAU (*Von Bergre utalva*) Őt is behozták. Ezt tessék megmagyarázni.

VON BERG Nekem a kiejtésemmel...

MONCEAU Drága hercegem, magát csak egy hülye nézheti bármi másnak, mint felső tízezerbeli osztráknak. Én abban a pillanatban fölismertem magában az arisztokratát, hogy betette ide a lábát.

LEDUC De ha ez tényleg csak általános igazoltatás, akkor mi a fenének nézegetik a péniszeket?

MONCEAU Erre nincs semmiféle bizonyíték!

LEDUC A pincér főnöke...

MONCEAU (*csaknem kiabál idegességében*) Fél füllel hallotta két francia detektív beszélgetését, akiknek valószínűleg gőzük sincs, hogy mi történik Lengyelországban! És még ha csakugyan nézegetik is, hát akkor se dől össze a világ – nekem Párizsban rápecsételték az útlevelemre, hogy zsidó, és ugyanakkor mégis Cyranót játszottam.

VON BERG Csakugyan? Cyranót!

LEBEAU Hát akkor meg minek jött el Párizsból?

MONCEAU Hülye véletlen folytán. Egy másik színésszel laktam együtt, aki árja volt. Az folyton mondogatta, hogy tűnjek el. De hát, persze, az ember nem hagy ott egy ilyen szerepet csak úgy. Aztán egyik este mégiscsak hallgattam rá. Figyelmeztetett, hogy van egy csomó könyvem, ami a feketelistán szerepel, mint kommunista irodalom. Olyasmi,

mint Sinclair Lewis meg Thomas Mann, sőt volt egypár dolog Friedrich Engelstől is, amit mindenki olvasott egy időben. Úgy gondoltam, meg kéne szabadulni ezektől. Szépen kötegekbe csomagoltuk a könyveket, és mivel egy lift nélküli ház negyedik emeletén laktam, váltásban lehordtuk az utcára, és egyszerűen otthagytuk padokon, kapualjakban, meg mindenfelé. Már elmúlt éjfél, és éppen a kánálisba potyogtattam bele egy csomót az Opera közelében, amikor észrevettem, hogy az egyik kapualjból egy férfi figyel. És abban a pillanatban jöttem rá, hogy valamennyi könyvbe szépen bele van ütve pecséttel a nevem meg a címem.

VON BERG Ó! És mit csinált?

MONCEAU Sétálni kezdtem, és meg se álltam, míg ide nem értem, a meg nem szállt zónába. (*Elnyom egy önvádoló felkiáltást*) De szerintem, ha semmit se csinállok, talán még ma is dolgoznék!

LEDUC (*sürgetőbben, de mély együttérzéssel Monceau-nak*) Figyeljen rám egy pillanatra. Nagyon kérem. A kapuban csak egyetlen őr áll; valószínűleg soha többé nem kínálkozik ilyen alkalom.

LEBEAU Ez megint csak jó jel; ha olyan nagyon komoly lenne a dolog, nem őriznének minket alaposabban? Szerintem ez lényeges.

LEDUC Pontosan ez a lényeg. Megbízna bennünk.

MONCEAU Megbízna bennünk!

LEDUC Igen. Bízna benne, hogy azt képzeljük, ők is a mi egyszerű logikánk szerint fognak gondolkozni. Mert logikus, ugye, hogy a gyöngé őrizet annyit jelent, az egész dolog nem túlságosan fontos. Tulajdon logikánkban bízna, hogy majd az tart vissza bennünket. De maga arról mesélt az előbb, hogyan tette közhírré egész Párizsban, hogy tiltott könyvei vannak.

MONCEAU Hát persze nem szándékosan tettem.

LEDUC Szabad ebből arra következtetnem, hogy nem bírta tovább a Párizsban maradás feszültségét? S hogy bár Cyrano szerepét meg akarta tartani, mégis valamilyen abszolút kényszerre volt szüksége, hogy mentse a bőrét? Magát a tudatalattija mentette meg. Érti? Nem bízhatja az életét ennek a helyzetnek tisztán racionális elemzésére. Hallgasson az ösztöneire is; akkor biztosan megérzi a fenyegető veszélyt. . .

MONCEAU (*erős aggodalommal*) Én játszottam Németországban. Nem

létezik, hogy az a közönség színészeket tudjon kemencébe dobni. (*Von Berghez fordul*) Herceg, ne mondja nekem, hogy ön elhiszi ezt! VON BERG (*szünet után*) Volt nekem egy kis zenekarom. Amikor a németek bejöttek Ausztriába, három zenész szökni készült. Én meggyőztem őket, hogy nem történhetik semmi bajuk; levittem őket a kastélyomba, s ott éltünk aztán együtt. Az oboista húsz vagy huszonegy éves volt, az embernek elállt a lélegzete, olyan csodálatosan játszott. A kertből vitték el. Fölrángatták a székéből. A hangszere úgy hevert ott a gyepen, akár egy halott csontja. Később aztán érdeklődtem bizonyos helyeken; már nem él. És az egészben az volt a legszörnyűbb, hogy bejöttek és leültek, végighallgatták a próbát. És *akkor* vitték el. Mintha csak pontosan abban a pillanatban akarták volna elvinni azt a fiút, amikor a legszebb. Tudom, mit éreznek önök... de mondhatom, most már semmi sem tilos. Semmi. (*Könyves a szemé. Leduchöz fordul*) Kérem, bocsásson meg, doktor úr.

Szünet

FIÚ Monsieur-t kiengedik?

VON BERG (*büntudatos pillantást vet a fiúra*) Azt hiszem. Ha mindezt azért csinálják, mert zsidókat keresnek, akkor kiengednek engem.

FIÚ Nem vinné el ezt a gyűrűt? És adná oda az édesanyámnak?

Odanyújtja a gyűrűt. Von Berg nem nyúl hozzá

Rue Charlot 9, legfelső emelet. Hirsch. Sarah Hirsch. Hosszú, barna haja van... össze ne tévessze valakivel. Itt egy kis anyajegy van az arcán. Két másik család is lakik ott, nehogy másnak adja.

VON BERG (*a Fiú arcába néz. Csönd. Aztán Leduchöz fordul*) Halljuk. Mondja meg, mit tegyek. Megpróbálok segíteni önnek. (*Leducnek*)

Doktor úr?

LEDUC Attól félek, reménytelen.

VON BERG Miért?

LEDUC (*maga elé bámul, majd Lebeau-ra néz*) Mert ő elgyöngült az éhségtől, a fiú meg olyan, akár a pehely. Én kijutni akartam, nem le-mészároltatni magam. (*Szünet. Keserű iróniával*) Én vidéken élek,

tudja; már régóta nem beszéltem senkivel, és attól félek, tévesen ítélt meg a helyzetet, amikor bejöttem ide.

MONCEAU Ha engem akar beugratni, doktor úr, jobb lesz, ha abba hagyja.

LEDUC Szabad kérdezni, maga vallásos?

MONCEAU Egyáltalán nem.

LEDUC Akkor miért érez olyan erős vágyat, hogy föláldozza magát?

MONCEAU Kérem, ne is szóljon hozzám többet!

LEDUC Hiszen maga odaajándékozta magát. Rajtam kívül maga itt az egyetlen használható ember, és mégse sarkallja semmi, hogy tegyen valamit? Nem értem a magabiztos fellépését.

Szünet

MONCEAU Nem vagyok hajlandó eljátszani egy nem nekem való szerepet. Manapság mindenki az áldozatot játssza: mindenki reményvesztett, hisztérikus, és mindenki folyton a legrosszabbtól tart. Nekem vannak papírjaim; azzal a szilárd meggyőződéssel fogom bemutatni, hogy el kell fogadni őket. Szerintem azt az üzletembert is pontosan ez mentette meg. Maga azzal vádol minket, hogy eljátsszuk a németek által ránk osztott szerepet; hát szerintem éppen maga teszi ezt azzal, hogy ennyire kétségbeesik.

LEDUC És ha minden színészi teljesítménye ellenére mégis bevágják egy tehervagonba?

MONCEAU Nem hinném, hogy megteszik.

LEDUC De ha mégis? Bizonyára van annyi fantáziája, hogy el tudja képzelni ezt.

MONCEAU Ebben az esetben is elkövettem minden tőlem telhetőt. Tudom én, mi a bukás: elég sokáig tartott, amíg vittem valamire; az egyéniségem nem alkalmas főszerepekre. Mindenki azt mondta, örült vagyok, ha megmaradok a pályán. De megmaradtam, és igenis rákényszeríttem az elgondolásaimat az emberekre.

LEDUC Más szóval, át fog lényegülni.

MONCEAU Minden színésznek át kell lényegülnie.

LEDUC És ha majd azt mondják, gombolja ki a szliccét?

Monceau hallgat, dühös

Kérem, folytassa csak: nagyon érdekel. Erről a pillanatról mi az elképzelése?

Monceau hallgat

Higgye el, én csak szeretném megérteni ezt a dolgot. Számomra az ilyen passzivitás fölfoghatatlan. Azt kérdezem, hogyan reagál akkor, ha elhangzik a parancs, hogy gombolja ki a sliccét. Olyan személytelenül és tudományosan kérdem ezt, amennyire csak tudom... azt hiszem, meg fognak ölni. Tehát, mit gondol, mi lesz, amikor majd oda mutatnak a lába közé?

MONCEAU (*szünet után*) Nincs mondanivalóm magának.

LEBEAU Én megmondom magának, mit fogok érezni. (*Von Bergre mutat*) Azt fogom kívánni, bárcsak az ő helyében lennék.

LEDUC Más szeretne lenni.

LEBEAU (*kimerülten*) Igen. Akit tévedésből fogtak el. Istenem!... Micsoda pillanat, amikor rájönnek, hogy ártatlan vagyok.

LEDUC Ezek szerint bűnösnek érzi magát.

LEBEAU (*mindjobban kimerül*) Egy kicsit, azt hiszem. Nem mintha tettem volna valamit, de... nem is tudom, miért.

LEDUC Talán mert zsidó?

LEBEAU Nem szégyellem, hogy zsidó vagyok.

LEDUC Akkor miért érzi bűnösnek magát?

LEBEAU Nem tudom. Talán, mert folyton annyi szörnyűséget mondanak rólunk, és az ember nem válaszolhat. És annyi éve tart ez, és az ember... nem mondom azt, hogy elhiszi, de... egy kicsit igen. Fura dolog... én is azt szoktam mondogatni apámnak meg anyámnak, amit maga mond. Egy hónappal a német invázió előtt kimehettünk volna Amerikába. De ők nem tudták otthagyni Párizst. Anyám nem bírt megválni a rézágtyól, a szőnyegektől meg a függönyöktől, és a többi ócskaságtól. Akárcsak ő Cyranótól. Én meg azt mondtam nekik: „Pontosan azt teszitek, amit ők akarnak!” De hát, tudja, az emberek nem hiszik el, hogy meg lehet ölni őket. Éppen őket, az ő személyüket, a rézággyal, a szőnyegekkel, az arcukkal...

LEDUC De maga elhiszi-e? Nekem az a gyanúm, hogy maga se hiszi el.
LEBEAU Én elhiszem. Ma reggel csak azért kaphattak el, mert én...
én mindig sétálok egyet reggel, mielőtt nekiülök dolgozni. Most is
azt akartam. Tudtam, hogy nem lenne szabad kimenni. De az ember
abba is belefárad egyszer, hogy elhiszi, ami igaz. Meg abba is bele-
fárad, hogy tisztán látja a dolgokat.

Szünet

Én, amíg csak éltem, mindig reggel gyűjtöttem a látomásaimat. Sose
tudtam azt festeni, amit látok, hanem csak azt, amit elképzelek. És ma
reggel, veszély ide, veszély oda, muszáj volt kimennem, hogy sétál-
jak egy kicsit, lássak már valami valóságot, ne mindig csak azt, ami
a fejemben van... és alig fordulok be a sarkon, kiszáll a kocsiból az
az alávaló, rohadt professzor, és elkezd nyúlkálni az orrom körül...

Szünet

Elhiszem, hogy meghalhatok. De úgy belefáradhat az ember...

LEDUC Hogy már nem is olyan borzasztó.

LEBEAU Körülbelül, igen.

LEDUC (*végigpillant valamennyiükön*) Azaz így vagy úgy, illúziókkal
vagy illúziók nélkül, kimerülten vagy pihenten, mindnyájan ki va-
gyunk képezve a halálra. Zsidók, nem zsidók, egyformán.

MONCEAU Maga még most is belém akar kötni, doktor úr, de ha min-
denáron öngyilkos akar lenni, hát csinálja egyedül, ne rántson bele
másokat is. A helyzet az, hogy törvények vannak, és minden kormány
betartja a törvényeit. Szeretném kijelenteni, hogy nekem semmi kö-
zöm ehhez a beszélgetéshez.

LEDUC (*dühbe gurul*) Nem igaz, hogy minden kormány törvényei meg-
bélyegzik az embereket a fajtájuk miatt...

MONCEAU Bocsánat. A kelet-európaiak megbélyegzik a zsidókat, az
oroszkok megbélyegzik a középosztályt, az angolok megbélyegezték az
indiaiakat, az afrikaiakat, és mindenkit, aki az útjukba került, s a fran-
ciák meg az olaszok... minden nép megbélyegzett valakit a fajtája

miatt, beleértve az amerikaiakat is, akik a négereket bélyegzik meg. Az emberiség nagy többsége meg van bélyegezve a fajtája miatt. Mit tanácsol maga ennek a rengeteg embernek: öngyilkosságot?

LEDUC Maga mit tanácsol?

MONCEAU Én továbbra is abban a hitben élek, hogy ha méltósággal betartom a törvényt, akkor békén hagynak. Lehet, hogy nekem nem tetszik a törvény, de a többségnek nyilván tetszik, különben eldobná. Most a francia többségről beszélek, amely ebben a városban ötven-szerese a németeknek. Ez itt francia rendőrség, el ne felejtse, és nem német. És ha valami csoda folytán sikerülne is leütnie az őrt, olyan városban találná magát, ahol ezer ember közt nem akadna egy sem, aki segjtene. És nem azon múlik, ki zsidó, ki nem zsidó; hanem azon, hogy ilyen a világ, így hát ne inzultálja az embert romantikus kihívásokkal!

LEDUC Vagyis, röviden, mivel a világ közömbös, maga nyugodtan és fennkölt méltósággal várja, hogy kigombolhassa a sliccét.

MONCEAU (*rémült és dühös; feláll*) Megmondom magának, mi a véleményem: az, hogy a magafajta emberek hozták ránk ezt az egészet! Az ilyenek miatt tartják felforgatóknak a zsidókat. Az ilyen talmudista magyarázkodók miatt, akik örökké csak okoskodnak, és nem férnek a bőrükbe.

LEDUC Akkor én viszont hadd mondjam meg, hogy tévedtem az előbb. Nem azért szórta szét maga azokat a tiltott könyveket a nevével és a pontos címével, mert okot keresett, hogy elhagyhassa Párizst, és ezzel megmentse az életét. Hanem azért, hogy elfogassa magát, és megszabadítsák a nyomorúságától. A maga szíve megszállt terület, művész úr.

MONCEAU Ezért megfizet, ha még találkozunk egyszer.

LEDUC Megszállt terület, bizony! (*Elbredől, tenyerébe támasztja a fejét*)

FIÚ (*áthajol, hogy odanyújtsa a gyűrűt Von Bergnek*) Megteszi, monsieur? Rue Charlot 9.

VON BERG (*mélyen megilletődve*) Megpróbálom.

Átvesszi a gyűrűt. A Fiú azonnal föláll

LEDUC Hová mégy?

A Fió rémülten, de vakmerően, lábujjhegyen kioson a folyosóra, és kiles a kanyarba. Leduc föláll, megpróbálja visszahúzni

Nem lehet, fiam; ahhoz három ember kell. . .

A Fió kiszabadítja magát, és fürgén elindul a kijárat felé. Leduc habozik, aztán utánamegy

Várj! Várj egy kicsit! Megyek én is!

Az Örnagy közeledik a folyosó túlsó végén. A Fió megtorpan, Leduc most már mellette van. Egy pillanatig farkasszemet néznek az Örnaggal, majd sarkon fordulnak, visszajönnek a folyosón és leülnek; az Örnagy követi őket. Megérinti Leduc karját, az megáll, majd a szőnyegpad előterébe követi az Örnagyot

ÖRNAGY *(kicsit spicces, ivott és érzelmes)* Lehetetlen, ne is próbálkozzanak. Mind a két sarkon őrszemek állnak. *(Az iroda ajtaja felé pillant)* Százados úr, csak azt akarom mondani. . . nekem éppen olyan megfoghatatlan ez az egész, mint magának. Elhiszi?

LEDUC Elhinném, ha főbe lőné magát. Még inkább akkor, ha előbb azok közül is elintézne néhányat.

ÖRNAGY *(a keze fejével megtörli a száját)* És gondolja, hogy holnap reggelre nem küldenének helyettünk másokat?

LEDUC De mi kijuthatnánk élve; maga el tudná intézni.

ÖRNAGY Nem jutnának messzire.

LEDUC Én igen.

ÖRNAGY *(részeg derűvel, mégis mély érdeklődéssel)* Mennyivel érdemli meg maga jobban az életet, mint én?

LEDUC Én képtelen lennék megtenni azt, amit maga tesz. Én többet érek a világnak, mint maga.

ÖRNAGY Az magának semmi, hogy én mit érzek?

LEDUC Semmi a világon, amíg ki nem juttat innét minket.

ÖRNAGY Na és akkor? Akkor mi van?

LEDUC Találkoztam egy derék némettel, egy becsületes némettel.

ÖRNAGY Számít az valamit?

LEDUC Szeretni fogom magát, amíg csak élek. Van-e most, aki így szereti?

ŐRNAGY Magának az olyan sokat számít? Hogy valaki szereti?

LEDUC Igen. Hogy méltó vagyok valakinek a szeretetére. És a tisztelétére.

ŐRNAGY Hát ez meglepő; maga nem ért semmit. Ilyesmi már rég nincs, hát még most sem érti?

LEDUC Énbennem még van.

ŐRNAGY *(hangosabban, düh támad benne)* Nincsenek többé egyének, hát nem érti? Soha többé nem lesznek egyének. Mit érdekel engem, hogy maga szeret? Megbolondult? Mi vagyok én, kutya, hogy engem szeretni kell? *(Mindnyájuknak)* Bűdös zsidók!

Nyílik az ajtó, megjelenik a Professzor és a Rendőrszázados

Mint a kutyák! Zsidó kutyák! Nézzék meg ezt... *(Az Öreg zsidóra mutat)* Egymásra rakta a mancsait. Nézzék csak, mi lesz, ha rákiáltok! Kutya! Meg se moccan. Vagy igen? Megmoccan? Maguk látják mozogni? *(Nagy léptekkel a Professzorhoz megy és karon fogja)* De mi mozgunk ám, igaz-e? Mi lemérjük az orrotokat, igaz-e, Herr Professzor, és megnézzük ám a farkatokat, mi nem állunk meg egy percre se!

PROFESSZOR *(magával akarja húzni az irodába)* Őrnagy úr...

ŐRNAGY Vegye el a kezét, rohadt civil.

PROFESSZOR Jobb lenne, ha...

ŐRNAGY *(elbicszi a revolverét)* Pofa bel!...

PROFESSZOR Maga részeg.

ŐRNAGY *(belelő a mennyezetbe. A foglyok megdermednek a rémülettől)* Most megállt minden. *(Elgondolkodik, a revolver ravaszán tartva az ujját, leül Lebeau mellé)* Most szépen megállt minden. *(Remeg a keze. Folyik az orra, szíjog. Kereszthe rakja a lábát, hogy ne remegjen, s Leduc-re néz, aki most is áll)* Na, most mondja. Most mondja szépen. Most nem mozog semmi. Beszéljen. Halljuk, rajta.

LEDUC Mit mondjak?

ŐRNAGY Mondja el, hogy... lehetnek még most is egyének. Én ráfogom magára a revolvert... *(a Professzorra mutat)* ...ő meg énrám fogja... és őrá is fogja valaki... és arra meg valaki más. Na, mondja.

LEDUC Már elmondtam.

ŐRNAGY Én nem árurom el. Én becsületes ember vagyok. Mit szól

ehhez? Nem mondom el nekik, mit tanácsolt maga nekem. Mit szól hozzá... marha rendes dolog tőlem, mi... nem árulom el, mit tanácsolt.

Leduc hallgat

ŐRNAGY (*Az Őrnagy föláll, Leduchoz megy. Szünet*) Maga frontharcos volt.

LEDUC Igen.

ŐRNAGY Nem kapták még rajta németellenes fölforgató tevékenységen?

LEDUC Nem.

ŐRNAGY Ha magát elengednék, a többieket meg itt tartanák... visszautasítaná?

Leduc el akar fordulni; az Őrnagy a pisztollyal noszogatja, hogy nézzzen a szemébe

Visszautasítaná?

LEDUC Nem.

ŐRNAGY És könnyű szívvel kísétálna azon az ajtón?

LEDUC (*a földre bámul*) Nem tudom. (*Zsebre akarja dugni remegő kezét*)

ŐRNAGY Ne dugja el a kezét. Szeretném megérteni, hogy maga miért ér többet a világnak, mint én. Minek dugja el a kezét? Könnyű szívvel kísétálna azon az ajtón, aztán elrohanna a nőjéhez, és inna egyet annak örömére, hogy megmentette a bőrét... Miért különb maga, mint akárki más?

LEDUC Nem vagyok köteles feláldozni magam a szadizmusuknak.

ŐRNAGY Hát én? Én köteles vagyok? A többiek szadizmusának? Én köteles vagyok, maga meg nem? Feláldozni magam?

LEDUC (*a Professzorra és a Rendőrszázadosra néz, majd ismét az Őrnagyra pillant*) Nem tudok mit mondani.

ŐRNAGY Ez már jobb. (*Szinte bajtársiasan meglöki Leducöt, és kis híján elneveti magát. Elteszi a fegyverét, megfordul, a Professzorhoz tántorodik, majd diadalittasan elkiáltja magát*) Következő!

Becsörtet a Professzor mellett az irodába. Lebeau nem mozdul

PROFESSZOR ERRE.

Lebeau föláll, alvajáróként a folyosó felé indul, aztán sarkon fordul, és bemegy az irodába. A Professzor követi

RENDŐRSZÁZADOS (*Leducnek*) Menjen vissza a helyére.

Leduc visszaül a helyére. A Rendőrszázasos bemegy az irodába. Becsukódik az ajtó. Szünet

MONCEAU Na, most boldog? Jól felbőszítette. Most boldog?

Nyílik az ajtó, megjelenik a Rendőrszázasos, int Monceau-nak

RENDŐRSZÁZADOS Következő.

MONCEAU (*azonnal föláll, zsebéből papírokat húz elő, arcára mosolyt erőltet; kihúzott derékkal, elegánsan odamegy a Rendőrszázasoshoz; kis meghajlással*) Jó napot, százados úr.

Egyenesen bemegy az irodába, a Rendőrszázasos követi, majd becsukja az ajtót

FIÚ Rue Charlot 9. Nagyon szépen kérem.

VON BERG Át fogom adni.

FIÚ Én kiskorú vagyok. Még nem is vagyok tizenöt éves. Kiskorúakra is vonatkozik ez?

A Rendőrszázasos kinyitja az ajtót, int a Fiúnak

(*A Fiú föláll*) Én kiskorú vagyok. Csak februárban leszek tizenöt. . .

RENDŐRSZÁZADOS Befelé.

FIÚ (*megáll a Rendőrszázasos előtt*) Elhozhatom a születési bizonyítványomat is.

RENDŐRSZÁZADOS (*lökösi*) Befelé, befelé.

Bemennek. Becsukódik az ajtó. A szomszédból ismét átszűrődik a harmonikaszó. Az Öreg zsidó elkezd előre-hátra ingani, s halkan imádkozik. Von Berg

remegő kézzel megsimítja az arcát, majd fölfigyel az Öreg zsidóra, azután a másik oldalán ülő Leduchöz fordul. Most már csak hárman vannak

VON BERG Vajon ő tudja, hogy mi történik?

LEDUC (*ingerült türelmetlenséggel*) Azt hiszem, éppúgy, mint bárki más.

VON BERG Pedig olyan, mintha a csillagok közül nézné az egészet.

Rövid szünet

Szívből kívánom, bárcsak más körülmények közt ismerkedtünk volna össze. Sok mindent szerettem volna megkérdezni öntől.

LEDUC (*gyorsan; érzi a közeledő hűvást*) Nagyon megköszönném, ha megtenne nekem egy szívességet.

VON BERG Készséggel.

LEDUC Menjen el a feleségemhez, és mondja meg neki.

VON BERG Hol van?

LEDUC Menjen két kilométert észak felé az országúton. Balra meglát majd egy kis erdőt, dűlőút vezet oda. Azon menjen vagy egy kilométert, míg a folyóhoz nem ér. A folyó mentén menjen tovább, egy kis malomig. Ott vannak a malomkerék mögött a szerszámkamrában.

VON BERG (*zavarban*) És... mit mondjak?

LEDUC Hogy lefogtak. És talán elképzelhető, hogy... (*Elhallgat*)

Nem, mondja meg neki az igazat.

VON BERG (*riadtan*) Hogy érti ezt?

LEDUC A kemencéket. Mondja csak meg neki.

VON BERG De hát valójában... ez csak rémhír, nem?

LEDUC (*feléje fordul, élesen*) Én nem tartom rémhírnek. Hadd tudja meg mindenki. Én eddig még nem hallottam erről. Tudja csak meg mindenki. Hívja félre a feleségemet, a gyerekek persze ne hallják, és mondja meg neki.

VON BERG Nagyon nehéz lesz. Ilyet megmondani egy asszonynak.

LEDUC Ha megtörténhet, el is lehet mondani, nem?

VON BERG (*habozik; érzi Leduc neheztelését*) Rendben van. Megmondom. Csak az a baj, hogy én... nemigen tudok nőekkel beszélgetni. De azért megteszem, amire kér. (*Szünet. Az ajtóra pillant*) Erre a fiúra hosszabb időt szánnak. Hátha *csakugyan* túl fiatal, mit gondol?

Leduc nem válaszol. Von Berg arcán reménység villan

Bizonyára betartják az előírásokat... És most, amikor úgyis orvoshiány van, meglehet... *(Elballgat)* Bocsásson meg, ha olyasmit mondtam, ami sérti.

LEDUC *(dühével küszködve)* Semmi baj. *(Rövid szünet. Hangja remeg dübében)* Csak mert maga folyton megpillant egy-egy ilyen reménysugarat, és hát nehéz egy kicsit.

VON BERG Hát persze, tudom. Bocsásson meg. Én megértem.

Szünet. Leduc az ajtóra pillant; nagyon idegesen fészkelődik

Nem akarna esetleg valami másról beszélni? Érdekli önt például a... zene?

LEDUC *(kétségbeesetten igyekszik fegyelmezni magát)* Valójában roppant egyszerű az egész. Mindössze arról van szó, hogy maga túl fogja élni.

VON BERG De hiszen erről nem tehetek, igaz?

LEDUC Annál rosszabb! Bocsásson meg, az ember nem mindig képes uralkodni az indulatain.

VON BERG Doktor úr, higgye el... nem lesz könnyű nekem innen kimenni. Maga nem ismer engem.

LEDUC *(megpróbál nem válaszolni)* Attól tartok, csak azért lesz nehéz, mert annyira könnyű.

VON BERG Úgy érzem, nem igazságos, amit mond.

LEDUC Mindegy, úgysem számít.

VON BERG De nekem igen. Én... mondhatom magának, hogy Ausztriában már-már eljutottam az öngyilkosság gondolatához. Tulajdonképpen ezért is jöttem el. Amikor megölték a muzikusaimat... nem, nemcsak az, hanem amikor sok barátomnak elmondtam, jóformán nem is reagáltak rá. Ez még majdnem rosszabb volt. Ön megérti az ilyen közömbösséget?

LEDUC *(a kitörés határán)* Furcsa elképzelése van az emberi természetről. És bámulatos, hogy ezekben az időkben is ragaszkodni tud hozzá.

VON BERG *(kezét a szívére teszi)* De hát mi marad, ha az ember föladja az eszményeit? Mi marad akkor?

LEDUC Kiről beszél? Önmagáról? Vagy rólam?

VON BERG Borzasztóan röstellem. . . Értem.

LEDUC Miért nem hagyja már abba? Úgyse tudok odafigyelni.

Rövid szünet

Bocsásson meg. Nagyon jólesik az együttérzése.

Rövid szünet

Lehet, hogy túlságosan is tisztán látom a dolgot. . . ismerem az erőszakot, ami ezeknek a fejében tombol. Nehéz most a vigasztaló szóra hallgatni, még ha jó szívvvel mondják is.

VON BERG Én igazán nem akartam vigasztalni. . .

LEDUC De igen, azt hiszem. És akarjon is. . . hiszen életben marad, javítania kell a dolgokon; ha csak egy kicsit, az is elég. Ezzel nem bírálni akartam magát.

Rövid szünet

De látja, ez az, ami annyira felbőszíti az embert! Hogy mindez a szenvedés olyan céltalan. . . sohasem lehet belőle tanulság, sohasem lesz semmi értelme. És ezért ismétlődik újra meg újra, mindörökké.

VON BERG Mert nem lehet megosztani?

LEDUC Igen. Mert nem lehet megosztani senkivel. Teljes, tökéletes hiábavalóság. *(Előredől; nagy erőfeszítéssel megpróbál úrrá lenni rettegésén. Az ajtóra pillant)* Milyen furcsa. . . az ember a végén még türelmetlen is. *(Felnyög, miközben csodálkozva és önmagára dühösen megcsóválja a fejét)* Ó, micsoda sátánok ezek!

VON BERG *(hangja kifejezi, hogy közel érzi magát hozzá)* Most már érti, miért hagytam ott Bécsset. Ezek vonzóvá tudják tenni a halált. Ez a legszörnyűbb bűnük. Minden éjszaka álmaim voltak: Hitlert láttam nagy, leomló köpenyben, szinte palástban, majdnem olyan volt, mint egy nő. És gyönyörű.

LEDUC Ide hallgasson. . . mégse mondja meg a kemencéket a feleségemnek.

VON BERG Örülök, hogy ezt mondja, nagy megkönnyebbülés nekem, igazán semmi értelme...

LEDUC (*nagyobb győtrelemmel, mint maga is hinné*) Nem, ez... ez... Tudja, engem teljesen véletlenül fogtak el. Kitűnő rejtékhelyünk van. Soha meg nem találtak volna. De a feleségemnek nyitva van az egyik fogidegcsatornája, és gondoltam, a városban kapok valami csillapítót. Csak annyit mondjon, hogy letartóztattak.

VON BERG Van a feleségének elég pénze?

LEDUC Ebben segíthet rajta, ha akar. Köszönöm.

VON BERG A gyerekek? Kicsik?

LEDUC Az egyik kétéves, a másik három.

VON BERG Milyen szörnyű. Milyen szörnyűség. (*Dühös pillantást vet az ajtóra*) Mit szólna, ha följánlanék neki valamit? Sok pénzt tudok összeszedni. Én olyan rossz emberismerő vagyok, attól tartok, ez inkább afféle idealista. Talán még csak jobban felbőszítené.

LEDUC Megpróbálhatja kitapogatni. Nem tudom, mit mondjak.

VON BERG Hogy felfordult a világ! Azt kelljen kívánnom, hogy találjak egy pénzéhes, cinikus frátert!

LEDUC Ez egészen természetes. Megtanultuk, mi az idealizmus ára.

VON BERG És mégis, kívánhat-e az ember egy ideálok nélküli világot? Ez a legcsüggesztőbb, az ember azt sem tudja, hogy mit kívánjon.

LEDUC (*dühösen*) Nézze, én tudtam, amikor végigjöttem az úton, tudtam, hogy értelmetlenség! Egy átkozott fogfájás miatt! Na és, legföljebb nem alszik néhány hétig! Teljesen világos volt, hogy nem szabad vállalnom a kockázatot.

VON BERG Igen, de ha az ember szeret valakit...

LEDUC Mi már nem szeretjük egymást. Csak éppen nehéz manapság elválni.

VON BERG Ó, de borzasztó.

LEDUC (*balkabban, újabb ötlete támad*) Ide hallgasson... a kemencékről... ne szóljon neki a kemencékről. Egy szót se, kérem. (*Nagy önmegvetéssel*) Úristen, még ilyenkor is... arra gondolni, hogy bosszút álljak rajta! Micsoda szemét az ember! (*Valósággal megtántorodik kétségbeesésében. Szünet*)

VON BERG (*Leduchöz fordul; könnyes a szeme*) Semmi sem segít, ugye? Semmi sem segíthet magán?

LEDUC (*birtelen rátámad Von Bergre*) Mégis, mit tanácsol? Már megbocsásson, de mi a fenéről beszél?

Nylik az ajtó. Kijön a Professzor, és int az Öreg zsidónak

PROFESSZOR (*rosszkedvűnek látszik; talán odabent vitatkoztak*) Következő.

Az Öreg zsidó nem fordul feléje

Nem hallja, mit üldögél ott?

Nagy léptekkel odamegy az Öreg zsidóhoz, és durván talpra rántja. Az öreg lehajol a batyujáért, de a Professzor vissza akarja lökni a földre

Hagyja.

Artikulálatlan kis kiáltással az Öreg tovább szorongatja a batyuját

Hagyja ott!

A Professzor ráüt az Öreg kezére, de az csak még erősebben szorongatja a batyut, és artikulálatlan kis kiáltásait hallatja. A Rendőrszázados is kijön, miközben a Professzor a batyut rángatja

Eressze el!

A batyu felhasad. Fehér tollfelbő száll föl belőle. Egy pillanatra megáll minden, s a Professzor meghökkenve bámul a szerteszálló tollra. Miközben a toll végül leszáll, az ajtóban megjelenik az Örnagy

RENDŐRSZÁZADOS Fogjuk meg.

Ő meg a Professzor fölemelik az Öreg zsidót, s az Örnagy mellett beviszik az irodába. Az Örnagy üveges tekintettel bámulja a tollat, majd besántikál az irodába, és becsukja az ajtót. Leduc és Von Berg a tollat bámulja, néhány

pibe rájuk is hullott. Némán lesöprik magukról. Leduc leszedi az utolsót a zakójáról, szétnyitja az ujjait, a pibét földre bullatja.

Csend. Hirtelen rövid, fölcattanó nevetés hallatszik az irodából

VON BERG (*erősen küszködve, nem néz Leducre*) Nagyon szeretném, ha barátságban válhatnék el öntől. Lehetséges ez?

Szünet

LEDUC Nézze, herceg, az én hivatásomban az ember megszokja, hogy teljesen személytelenül nézze önmagát. Én nem magára haragszom. Sőt, az agyam egyik felével még csak nem is erre a nácirra. Én csak azért haragszom, mert akkor kellett születnem, amikor az ember még nem fogadta el a saját természetét; mikor még *nem* értelmes lény, tele van gyilkossági vággyal, és az eszményei is csak megannyi apró váltás, hogy azok fejében aztán nyugodt lelkiismerettel gyűlöljön és gyilkolhasson. Én csak azért haragszom, mert tudtam ezt, és mégis becsaptam magamat. Mert nem jött el az ideje, hogy ezt a tudást igazán a lelkembe véessem, és másokat is megtanítsak az igazságra.

VON BERG (*dübe felülkerekedik aggodalmán*) Másféle eszmények is vannak, doktor úr. Sokan inkább meghalának, semhogy akár a kisujjukat is beszennyeznék ezzel a gyilkossággal. Léteznek ilyenek. Esküszöm önnek. Emberek, akik tagadják, hogy mindent szabad, ostoba és hasznavehetetlen emberek, de léteznek, és nem tagadják meg a hagyományaikat. (*Kétségbeesetten*) A barátságát szeretném.

Ismét nevetés hallatszik az irodából. Ezúttal hangosabb. Leduc lassan Von Berghez fordul

Meg kell vallanom magának az igazat, herceg; most nem fogja elhinni nekem, de szeretném, ha majd elgondolkodna rajta, és azon, hogy mit jelent. Én még sohasem analizáltam olyan árját, akiben, valahol rejtve, a lelke mélyén, ne élt volna ellenszenv vagy éppen gyűlölet a zsidók iránt.

VON BERG (*befogja a fülét, fölugrik*) Ez lehetetlen, énrám ez nem áll!
LEDUC (*föláll, odamegy hozzá, hangjában vad szájalom*) Amíg föl nem

ismeri, hogy magára is áll, nem fog levonni semmiféle tanulságot, ami ebből az atrocitásból esetleg származik. Az önismeretünkhöz tartozik annak felismerése, hogy nem mások vagyunk. És a zsidó csak elnevezése az idegennek, csak az a gyötrellem, amelyet nem érzünk át, az a halál, amelyet úgy tekintünk csak, mint egy bűvös absztrakciót. Minden embernek megvan a maga zsidója: a másik ember. A zsidóknak is megvan a zsidójuk. És most pedig, éppen most, magának is látnia kell, hogy megvan a magáé is: az az ember, akinek a halála magának megkönnyebbülést okoz, mert nem maga halt meg; mert ezt érzi, akármilyen tisztességes. És ezért nincs és nem is lesz segítség, amíg szembe nem néz a tulajdon cinkosságával is, és le nem győzi. . . a tulajdon emberségével.

VON BERG Ezt tagadom. Ezt kereken tagadom. Én soha életemben nem mondtam egyetlen rossz szót sem önökre. Ezzel vádol? Hogy nekem ehhez az iszonyathoz közöm van? Én pisztolyt fogtam a fejemre! A tulajdon fejemre!

Ismét nevetés hallatszik

LEDUC (*reménytelenül*) Bocsásson meg; tulajdonképpen nem számít.

VON BERG Nekem nagyon is számít. Nagyon is számít!

LEDUC (*tompá hangja tele van gyásszal; s mögötte mégis üvöltő rémület*) Herceg, azt kérdezte tőlem az előbb, ismerem-e az unokatestvérét, Kessler bárót.

Von Berg rátekint, máris aggódva

Kessler báró náci. Része volt abban, hogy az orvosi fakultásról minden zsidó orvost eltávolítottak.

Von Berg megdöbben; tekintete körbejár

Maga tudta ezt, ugye?

Az irodából félig hisztériás nevetés hallatszik

Bizonyára hallótt erről valamikor, nemde?

VON BERG *(elképedve, befelé nézőn)* Igen. Hallottam. De... elfelejtetem. Mert, tudja, ő...

LEDUC ... a maga unokatestvére. Értem.

Most már egészen egyek; és Leduc haragja ellenére már éppen úgy gyászolja a herceget is, mint önmagát

És különben is, magát Kessler bárónak csak egy kis része érinti. Megértem én. De engem az egész Kessler báró érint. Maga szeretettel mondta ki a nevét; és biztosra veszem, hogy Kessler báróban lehet is némi kedvesség, és maga nyilván sok mindenben egyetért vele. De ha én ezt a nevet hallom, elsötétül előttem a világ. Most már érti, ugye, miért mondom, hogy nincs és nem is lehet segítség, hiszen még maga sem képes teljesen beleélni magát az én helyzetembe? Még maga sem! És ezért nem tud megatni engem az öngyilkossági tervével. Nekem nem a bűntudata kell, hanem a felelősségtudata... az segíthetett volna. Igen, ha megértette volna, hogy Kessler báró részben, kis részben – egészen kicsiny és borzasztó részben – a maga akaratát hajtja végre. Akkor tehetett volna valamit, a tekintélyével, a nevével és a tisztességével, különbet, mint ha főbe lövi magát!

VON BERG *(végtelen elszőrnyedéssel égnék emeli az arcát, kiált)* Hát akkor mi menthet meg minket? *(Kezébe temeti az arcát)*

Nyitlik az ajtó. Kijön a Professzor

PROFESSZOR *(a hercegnek int)* Következő.

Von Berg nem fordul oda, hanem Leducre mered rémült, könnyörgő tekintetével. A Professzor odalép a herceghez

Jöjjön!

A Professzor lenyúl, hogy megragadja Von Berg karját. Von Berg dühösen ellöki az undortító kezét

VON BERG *Hände weg!*

A Professzor visszahúzza a kezét, bénultan és döbbsen, s egy pillanatig tehetetlen a tulajdon tekintélytisztetéssel szemben. Von Berg ismét Leduchöz fordul, aki felpillant rá, és melegen elmosolyodik, majd elfordul.

Von Berg az ajtó felé fordul, irattárcát vesz elő a belső zsebéből, és bemegy az irodába. A Professzor követi, s becsukja az ajtót.

Leduc egyedül maradt. Mozdulatlanul ül. Most a csapdába esettek mozdulataiba kezd: nehezen nyel; újra meg újra keresztbe rakja a lábát. Aztán megnyugszik, kibajol, és kiles a kanyarba, az Őr felé. Lábának egy mozdulata felkavarja a tollat. Kintről beszűrődik a harmonikaszó. Dühösen lerúg egy pibét a lábáról. Most dönt; gyorsan a zsebébe nyúl, bicskát vesz elő, kihajtja a pengét, és föl akar állni, hogy elinduljon a folyosón.

Kinylik az ajtó, kijön Von Berg. Fehér igazolványt tart a kezében. Az ajtó becsukódik mögötte. Az igazolványt nézi, miközben elmegy Leduc mellett, majd hirtelen visszafordul, odamegy Leduchöz, és az igazolványt a kezébe nyomja

Fogjal Menjen!

Gyorsan leül a padra. Leduc csak bámul rá, rémült tekintettel. Von Berg odanyújtja a gyűrűt

Rue Charlot 9. Menjen.

LEDUC (kétségbeesetten suttog) Mi lesz magával?

VON BERG (dühösen int, hogy menjen már) Menjen, menjen!

LEDUC (hátrál, keze öntudatlanul a szeme elé rándul, hogy eltakarja bűntudatát; hangjában könnyörgés) Ezt nem kértem magától! Ezzel nem tartozik nekem!

VON BERG Menjen!

Leduc bámulattól és rettegéstől tágra nyílt szemmel hirtelen megfordul, s nagy léptekkel elindul a folyosón. Léptei hallatára a folyosó végén föltűnik az Őr. Leduc átadja az igazolványt, és eltűnik.

Hosszú szünet.

Nylik az ajtó. Megjelenik a Professzor

PROFESSZOR, Követ... (Elhallgat, körülnéz, majd Von Berghez) Hol az igazolványa?

Von Berg maga elé bámul. A Professzor bekiált az irodába

Megszökött egy fogoly! (Végigrohan a folyosón, kiabál) Megszökött egy fogoly! Megszökött egy fogoly!

A Rendőrszázas kirohan az irodából. Kintről harsány parancsszavak hallatszanak. A harmonika elhallgat. Az Őr kisiet az irodából. A Rendőrszázas elrohan mellette

RENDŐRSZÁZADOS Micsoda? (Hátrapillant Von Bergre, megérti a helyzetet, végigrohan a folyosón, kiabál) Ki engedte ki? Keressék meg azt az embert! Mi történt?

A kinti hangok harsány szirénázásba fúlnak. Az Őrnagy végigmegy a folyosón, a Rendőrszázas utána. Egy pillanatra magáll, végigtekint a folyosón. Most már csak az üldöző, távolodó szirénázás hallatszik, aztán az is elhal. Az Őrnagy gyors és izgatott, dühös libegését, hitetlen libegését halljuk. Most az Őrnagy lassan Von Berghez fordul, aki mereven maga elé bámul. Von Berg most odafordul, s szembenéz vele. Aztán föláll. A pillanat nyúlik, mind tovább nyúlik. Gyötrelém és düh keményíti meg az Őrnagy arcát; ökölbe szorítja kezét. Ott állnak, egymás számára örökre érihetetlenül, farkasszemet nézve.

A folyosó végén négy új ember, új fogoly jelenik meg. A Detektívek terelik őket; belépnek a fogdába, leülnek a padra, s a mennyezetre, a falakra, a padlón szétszórt tollra bámulnak, meg a két férfit, akik olyan furcsán merednek egymásra

FÜGGÖNY

